

Lietuvos makroekonomikos apžvalga

2009 m. birželis
Nr. 36

ISSN 1648-1542

S|E|B

Apie SEB banką

SEB bankas, siekdamas būti naudingas patarėjas savo klientams ir šalies visuomenei, skiria daug dėmesio Lietuvos ekonominių ir finansinių procesų analizei. SEB banko „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ rengiamos nuo 2000 metų ir publikuojamos keturis kartus per metus. Leidinyje nagrinėjama Lietuvos ūkio ir jo sektorių padėtis, pateikiama raidos prognozė, apžvelgiama politinė situacija.

SEB bankas yra vienas iš komercinės bankininkystės Lietuvoje pradininkų, nuo savo veiklos pradžios diegęs naujas paslaugas, skatinęs šalies bankininkystės plėtrą ir daręs didelę įtaką bankų rinkai.

Tai yra didžiausias Lietuvos komercinis bankas, teikiantis visas bankininkystės paslaugas privatiems ir verslo klientams bei finansų įstaigoms. SEB banko grupė pirmauja svarbiausiose šalies bankų paslaugų rinkose ir aptarnauja 1 mln. 149 tūkst. klientų. Tarptautinė reitingų agentūra *Fitch Ratings* tarptautinei SEB grupei yra suteikusi ilgalaikio skolinimosi reitingą A+.

Būdamas tarptautinės SEB grupės nariu, SEB bankas naudojami savo partnerių iš viso Šiaurės regiono patirtimi ir bendradarbiauja su kaimyninių šalių bankais. Bankas ypač daug dėmesio skiria universalioms ir pagal individualius klientų poreikius kuriamoms finansų paslaugoms, el. bankininkystei, ilgalaikiams ryšiams su klientais.

Banko grupę Lietuvoje sudaro AB SEB bankas, šalyje turintis 75 klientų aptarnavimo padalinius, ir šešios antrinės bendrovės: *UAB SEB gyvybės draudimas*, *UAB SEB investicijų valdymas*, *UAB SEB lizingas*, *UAB SEB Venture Capital*, *UAB SEB Enskilda*, *UAB Litectus*.

Turinys

Politikos aktualijos	3
Makroekonomikos būklė ir prognozės	5
Komeraciniai bankai prioritetai teikia saugumui	16
Verslo ciklo „dugno“ paieškos – kol kas bevaisės	19
Lietuvos elektros rinkos po Ignalinos atominės elektrinės uždarymo perspektyvos	24
Priedas	29

Apžvalga parengta remiantis duomenimis iki 2009 m. birželio 16 d.**Autoriai:**

soc. m. dr. Gitanas Nausėda,
SEB banko prezidento patarėjas

Tel. (8 5) 268 2517
Faks. (8 5) 268 2521
El. p. gitanas.nauseda@seb.lt

Vilija Tauraitė,
vyriausioji analitikė

Tel. (8 5) 268 2521
Faks. (8 5) 268 2521
El. p. vilija.tauraitė@seb.lt

hum. m. dr. Nerijus Udrėnas,
vyriausiasis analitikas

Tel. (8 5) 268 2508
Faks. (8 5) 268 2508
El. p. nerijus.udrenas@seb.lt

SEB banko „Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje“ pateikti duomenys yra paimti iš išorinių šaltinių, tokių kaip Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Finansų ministerija, Lietuvos bankas, Lietuvos darbo birža, tarptautinės organizacijos ir užsienio šalių statistikos institucijos, duomenų bazės *Reuters EcoWin Pro*, naujienų agentūros BNS, ELTA, *Bloomberg*, *Reuters*, leidiniai *Lietuvos rytas*, *Respublika*, *Verslo žinios*, *The Economist* ir kiti. SEB bankas nepriima jokios atsakomybės dėl išorinių šaltinių informacijos tikslumo, tikrumo ir išbaigtumo. Kiekviena nuomonė, teiginiai ir prognozės, pateiktos šioje apžvalgoje, yra tik SEB banko ir gali būti keičiamos be papildomo įspėjimo. Šis dokumentas ar atskira jo dalis nėra kvietimas ar pasiūlymas pirkti arba parduoti vertybinius popierius ar kitas investicines priemones ir negali būti jokio investicinio sprendimo ir (arba) vėliau sudaryto sandorio pagrindas ar dalis; taip pat SEB bankas nėra atsakingas už sprendimus, priimtus remiantis šioje apžvalgoje pateikta nuomone, teiginiais ir prognozėmis. Leidinyje pateiktos mintys gali skirtis nuo oficialios SEB banko pozicijos.

Politikos aktualijos

Šalies prezidento rinkimai, kaip ir laukta, buvo beveik be intrigos.

D. Grybauskaitė didelė balsų persvara laimėjo rinkimus pirmajame ture ir laukia liepos 12 d. įvyksiančios inauguracijos. Naujajai prezidentei dar nepradėjus darbo, sunku vertinti, kaip jai pavyks pateisinti milžiniškus rinkėjų lūkesčius. Atskiri išrinktosios prezidentės pareiškimai konkrečiais klausimais rodo tik jos nuomonę, tačiau neatskleidžia veiklos strategijos ir išskirtinumo, palyginti su dabartiniu prezidentu V. Adamkumi. Kol kas neaišku, kaip atrodys ir D. Grybauskaitės komanda. Kadangi būsimoji prezidentė propaguoja aktyvų veiklos stilių, patarėjų korpusui teks ypač svarbus vaidmuo.

Reikia pripažinti, kad D. Grybauskaitė pradės savo kadenciją itin sudėtingu ekonomikos raidos laikotarpiu. Nedarbo lygis ima artėti prie ribos, kurios Lietuva nematė jau beveik dešimtmetį, į valstybės biudžetą nesurenkama šimtų milijonų litų planuotų mokesčių įplaukų, žmonės iki galo susiveržė diržus ir apribojo savo vartojimą. Kita vertus, ekonomikos sunkmetis ir dar gilesnės krizės nuojauta būtent ir lėmė užtikrintą D. Grybauskaitės pergalę. Rinkėjai prisiminė ją kaip A. Brazausko vyriausybėje dirbusią finansų ministrę, suteikdami prioritetą ekonominei būsimos prezidentės kompetencijai. Tam tikrą vaidmenį suvaidino ir D. Grybauskaitės kaip eurokomisarės karjera, leidžianti tikėtis sklandaus bendradarbiavimo su Europos Sąjungos institucijomis ir jos šalių vadovais.

Mūsų nuomone, efektyvi šalies prezidento vidaus politika neįmanoma be kitų valdžios grandžių (Seimo, Vyriausybės) paramos ir supratimo. Kol horizonte nėra kitų parlamento ar prezidento rinkimų, bendradarbiavimo dvasia turėtų pranokti susipriešinimo nuotaikas. Deja, problemos slypi kitur. Valdančiosios koalicijos partijų susitapatinimas su D. Grybauskaitė kaip kandidatė į prezidentus toli gražu nereiškia, kad taip bus ir po rinkimų. Gili ekonominė ir finansinė krizė norom nenorom skatins politikus perkelti atsakomybę ne tik ant konkurentų, bet net ir ant partnerių pečių.

Dar labiau suinteresuota išsivaduoti iš partinės globos „kevalo“ pati D. Grybauskaitė. Prieš prezidento rinkimus ji atsisakė būti konkrečių partijų keliama pretendente ir balotiravosi kaip nepriklausoma kandidatė. Iš karto po rinkimų D. Grybauskaitė pademonstravo „atsikabinimo“ pastangas, sukritikuodama ne tik atskirus A. Kubiliaus vyriausybės ministrus, bet ir vykdomos politikos elementus. Taigi „medaus mėnuo“ trunka neamžinai, o politikoje jis yra ypač trumpas.

Kad ir kaip bebūtų, naujosios prezidentės retorika iki ir po inauguracijos gerokai skirsis. Jei iki rinkimų D. Grybauskaitė pareiškėdavo labai kietai, pavyzdžiui, jog vyriausybės diržų veržimo politika turėtų būti dar griežtesnė arba reikia dar labiau sumažinti vartojimą, tai dabar pasisakymų tonas tapo daug atsargesnis ir nuosaikesnis. Antai ji pareiškė, kad idėja atidėti iki rudens antrąjį šių metų biudžeto tikslinimą buvęs jos siūlymas. Kitaip tariant, išrinktoji prezidentė pripažino toleruosianti ir 5 proc. fiskalinį deficitą, jei tik šalis sugebėtų refinansuoti savo skolas. Premjeras A. Kubilius anksčiau tikino ketinantis papildomai apkarpyti biudžeto išlaidas 1,5–2 mlrd. Lt birželio mėnesį.

Birželio 7 d. įvykusieji Europos parlamento rinkimai nenustebino nei rinkėjų dalyvavimo aktyvumu, nei rezultatais. Pirmą, rinkėjai pavargo nuo rinkimų, kurių per pastaruosius metus buvo net treji. Antra, Lietuvos žmonės nepuoselėja ypatingų vilčių, kad Europos

Ekonominė krizė skatins politikus perkelti atsakomybę ne tik ant konkurentų, bet net ir ant partnerių pečių.

Išrinktosios prezidentės retorika iki ir po inauguracijos gerokai skirsis.

parlamento sprendimai galėtų pagerinti visos šalies arba jų šeimų gyvenimą. Dabartiniai Lietuvos atstovai Europarlamente ilgąją kadencijos dalį tartum pamiršo savo elektoratą, nesivargindami aiškinti visuomenei, kokius sprendimus priėmė Briuselyje ir kaip tai galėtų atsilipti mūsų šalies ekonomikai, kultūrai, socialinei sistemai ir pan. Demonstratyvus ir truputį chaotiškas atsigręžimas į rinkėją likus keletui savaitių iki rinkimų buvo žmonių priimtas kaip nenuoširdus ir pavėluotas.

Valdančioji Tėvynės sąjungos–Lietuvos krikščionių demokratų partija formaliai laimėjo rinkimus, įgydama teisę deleguoti į Europos parlamentą 4 savo atstovus. Atsižvelgiant į tai, kad šiai partijai tenka įgyvendinti itin skausmingas ir nepopuliarias ekonominės politikos priemones, o ir kritikos viešojoje erdvėje fonas yra gana stiprus, tokį rezultatą reikėtų vertinti kaip pasiekimą. Matyt, pasyvaus dalyvavimo rinkimuose kontekste konservatorių elektoratas vėl pasirodė besąs ištikimas ir disciplinuotas.

Kita vertus, konservatoriams–krikščionims demokratams ant kulnų lipa Lietuvos socialdemokratų partija, iškovojusi rinkimuose tris mandatus. Pastaroji partija laikoma rimčiausia opozicine partija, todėl jos pasiektą neblogą rezultatą reikėtų vertinti taip – pasitikėjimo kreditą valdančioji koalicija dar turi, tačiau jis senka, ir artimiausiuose savivaldybių rinkimuose opozicijos laimėjimai gali būti kur kas svaresni.

Kitos partijos, laimėjusios mandatų Europos parlamente, nėra taip smarkiai tapatinamos su pozicija arba opozicija. Išimtis galėtų būti Tvarkos ir teisingumo partija, kurios vadovo R. Pakso jvaizdis ir retorika vis dar patraukia protestuojantį rinkėją. Partijos laimėtos dvi Europos parlamento narių vietos nelaikytinos nei triumfu, nei fiasko. Pačiam nušalintajam prezidentui R. Paksui, netekusiam teisės siekti politinės karjeros Lietuvoje, europarlamentaro pažymėjimas yra bene vienintelis takelis išplaukti į platesnius politinius vandenis.

Lietuvos lenkų rinkimų akcijos laimėtas Europos parlamento mandatas yra atpildas lenkų tautybės gyventojams už jų aktyvumą rinkimuose.

Lietuvos lenkų rinkimų akcijos laimėtas Europos parlamento mandatas yra atpildas lenkų tautybės gyventojams už jų aktyvumą rinkimuose. Itin žemas bendras gyventojų dalyvavimo rinkimuose lygis sudarė prielaidas tautinėms mažumoms surinkti reikalingą balsų kraitį ir išsikovoti teisę tarti savo žodį svarbioje Europos Sąjungos institucijoje. Kita vertus, tai yra ir puiki pamoka abejingiesiems, manantiems, kad jų balsas nieko nelemia, todėl beprasmiška gaišti laiką ėjimui prie urnų. Iš esmės jie dalyvavo rinkimuose labai netiesiogiai, padėdami išrinkti tą kandidatą, už kurį atėję į rinkimų apylinkę jie būtų niekada nebalsavę.

Tautos prisikėlimo partija patyrė dar vieną triuškinantį pralaimėjimą po to, kai jos lyderis A. Valinskas buvo priverstas anksčiau laiko pasitraukti iš Lietuvos prezidento rinkimų kampanijos. Vietoje išsamaus komentaro prasmingiausia būtų pateikti Tautos prisikėlimo partijos sąrašo viršuje buvusio S. Stomos repliką – partija turi arba keistis, arba išsivaikščioti. Ką čia ir bepridursi...

Makroekonomikos būklė ir prognozės

Lietuvos ekonomikos padėtis pirmąjį šių metų ketvirtį pablogėjo smarkiau nei tikėjosi visos prognozuojančios institucijos. Patikslintais duomenimis, šalies BVP smuktelėjo 13,6 proc. Dar blogiau yra tai, kad sumažėjo visų verslo veiklų sukurta pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis, išskyrus viešojo valdymo, švietimo ir sveikatos priežiūros bei socialinio darbo sektorius. Antrasis 2009 m. ketvirtis nebus geresnis – tai atspindi liūdnoki balandžio mėnesio pramonės gamybos ir mažmeninės prekybos apyvartos rezultatai. Kol kas ūkio plėtrą neigiamai veikia ribojančioji fiskalinė politika, griežti bankų kreditavimo standartai, prasta pagrindinių eksporto rinkų būklė ir vidaus paklausos susitraukimas.

Pirmąjį šių metų pusmetį verslą kaip niekada anksčiau slėgė pesimistiški gyventojų ir investuotojų lūkesčiai. Antai 2009 m. sausio–kovo mėn., palyginti su tuo pačiu 2008 m. laikotarpiu, namų ūkių ir nepelno institucijų galutinio vartojimo išlaidos sumažėjo atitinkamai 15,1 proc. ir 14,2 proc. Pažymėtina, kad pagrindinis namų ūkių pajamų šaltinis – vidutinis realus darbo užmokeskis – per tą patį laikotarpį smuktelėjo 5,2 proc. Nors per metus smarkiai išaugo Statistikos departamento tyrimais nustatomas nedarbo lygis – nuo 4,9 proc. iki 11,9 proc., vien tik juo neįmanoma paaiškinti tokio didžiulio atotrūkio tarp vidutinio darbo užmokesčio ir namų ūkių vartojimo pokyčių.

Trūkstamoji grandis ir yra lūkesčiai. Naujausiais apklausų duomenimis, vartotojų pasitikėjimo rodiklis šių metų gegužę buvo –48, t. y. truputį geresnis nei balandį (–50), tačiau net trigubai blogesnis nei prieš metus (–16). Ypač pasikeitė gyventojų nuomonė apie tikėtiną bedarbių skaičiaus augimą – prognozuojančiųjų bedarbių skaičiaus didėjimą respondentų dalis per metus padidėjo nuo 25 proc. iki 91 proc., iš jų besitikinčių spartaus bedarbių skaičiaus augimo dalis – nuo 3 proc. iki 62 proc.

Nujausdami artėjančią dar grėsmingesnę sunkmetį, žmonės ima labiau taupyti ir pirmiausia atsisako nebūtinausių vartojimo reikmenų. Kai kuriuose mažmeninės prekybos sektoriuose kainos gana inertiškai sureagavo į pasikeitusį vartotojų elgesį, todėl prekių apyvarta smuko tiesiog katastrofiškai.

Nors šuoliškas aplinkinių valstybių (Rusijos, Lenkijos, Baltarusijos, Ukrainos) valiutų nuvertėjimas baigėsi, jų kursai nebesugrįžo į ankstesnį lygį. Todėl išlieka mūsų prekių konkurencingumo problemos, palyginti su kaimyninių valstybių (ypač Lenkijos) gaminamais analogais. Metų pradžioje padidinti kai kurių prekių (pvz., degalų) akcizo mokesčiai sunkino vietos gamintojų ir prekybininkų padėtį, o Seimas dar tik ketina svarstyti akcizų sumažinimo tikslumą.

Šalies pramonės situacija vis labiau komplikuojasi. 2009 m. sausio–balandžio mėn., palyginti su tuo pačiu 2008 m. laikotarpiu, pramonės produkcija sumažėjo 16,9 proc., o eliminavus darbo dienų skaičiaus įtaką – 16,2 proc. Išskyrus rafinuotų naftos produktų gamybą, apdirbamosios pramonės produkcija sumažėjo daugiau nei visa pramonė – 22,0 proc. Gilėjantis nuosmukis registruojamas beveik visuose apdirbamosios pramonės sektoriuose, ir tai nestebina, kadangi jie kenčia tiek dėl išorės, tiek dėl vidaus rinkos paklausos „bado“.

Nujausdami artėjančią dar grėsmingesnę sunkmetį, žmonės taupo ir pirmiausia atsisako nebūtinausių vartojimo reikmenų.

Antai, chemikalų ir chemijos pramonė praėjusiais metais „susitraukė“ 5 proc., o 2009 m. sausio–balandžio mėn., palyginti su analogišku 2008 m. laikotarpiu, jau 12,9 proc. Toliau į pakalnę rieda tekstilės gaminių gamyba, kuri per pirmuosius keturis šių metų mėnesius buvo 34,5 proc. mažesnė nei prieš metus (2008 m. tekstilė smuktelėjo 17 proc.), maisto produktų – minus 7,8 proc. (2008 m. – minus 3,4 proc.), medienos ir medienos dirbinių (išskyrus baldus) – minus 33,1 proc. (minus 12,0 proc.), metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrengimus – net minus 42,4 proc. (minus 24,7 proc.). Šių metų pradžioje recesijos įtakoje atsidūrė ir tie apdirbamosios pramonės sektoriai, kurie paskutinį praėjusių metų ketvirtį dar džiaugėsi plėtra. Pavyzdžiui, plaušienos, popieriaus ir popieriaus gaminių gamyba ketvirtąjį 2008 m. ketvirtį ūgtelėjo 11,8 proc., o 2009 m. sausio–balandžio mėn. jau buvo 16,5 proc. mažesnė nei prieš metus.

Apskritai, šių metų pradžioje beveik nebeliko apdirbamosios pramonės sričių, išvengusių absoliutaus sumažėjimo. Viena iš nedaugelio išimčių buvo kompiuterinių, elektroninių ir optinių gaminių gamyba, kuri per pirmuosius keturis 2009 m. mėnesius buvo 19,7 proc. didesnė nei prieš metus. Galima pasidžiaugti, kad plėtojosi „naujamajai ekonomikai“ priskirtinas verslo sektorius, tačiau jo kiekybinės įtakos visos pramonės veiklos rezultatui nereikėtų sureikšminti.

Stokodamos lėšų investuoti į plėtrą, bendrovės skyrė daugiau dėmesio egzistuojančio įrengimų parko remontui.

Kitas sektorius, 2009 m. sausio–balandžio mėn. raportavęs apie plėtrą, buvo mašinų ir įrangos remontas bei įrengimas (5,8 proc. padidėjimas). Viena vertus, stokodamos nuosavų ir skolintų lėšų investuoti į plėtrą, bendrovės skyrė daugiau dėmesio egzistuojančio įrengimų parko remontui. Antra vertus, stokojant užsakymų, įrengimai buvo mažiau apkrauti, ir liko daugiau laiko jiems remontuoti.

Kasyba ir karjerų eksploatavimas atsidūrė ypač gilioje duobėje. Šio sektoriaus veiklos „vaisius“ per keturis 2009 m. mėnesius, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, sumenko net 37,6 proc. Tradiciškai sumažėjo žalios naftos gavyba – 23,3 proc., tačiau, skirtingai nei pastaraisiais metais, šį kartą tiesiog dramatiškai smuko kitos kasybos ir karjerų eksploatavimo veiklos rezultatas – net 45,5 proc.

Beveik visiškai sustojo gyvenamųjų namų statyba, drastiškai karpomos kelių tiesimui ir atnaujinimui skirtos lėšos. Tokiomis aplinkybėmis smarkiai mažėjo ne tik įvežamų, bet ir vietos kilmės statybinių medžiagų poreikis.

Energetikos sektorius taip pat sureagavo į besitęsiantį ekonomikos nuosmukį. 2009 m. sausio–balandžio mėn., palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas sumažėjo 5,8 proc., o vandens tiekimas, nuotekų valymas ir kt. – 6,4 proc.

Sektorių slegia nežinomybė dėl Lietuvos energetikos monstro *LEO LT* likimo. Naujai išrinktoji prezidentė D. Grybauskaitė pareiškė, kad jis turi būti kaip galima greičiau išardytas, tačiau konstruktyvių bendrovės reorganizavimo kelių nenurodė. Konkrečių pasiūlymų kol kas nepateikė ir Vyriausybė, pastaraisiais mėnesiais pasirinkusi dvejojimo ir lūkuriavimo būseną.

Lietuvai nepavyks išjudinti naujosios atominės elektrinės statybos iš vietos be solidžių strateginių užsienio investuotojų.

Akivaizdu, kad Lietuvai nepavyks išjudinti naujosios atominės elektrinės statybos „vežimo“ iš vietos be solidžių strateginių užsienio investuotojų dalyvavimo projekte. Kad ir kaip bebūtų, mūsų šalies klaidžiojimas klystkeliais jau padarė rimtų reputacijos nuostolių ir privertė Latviją, Estiją ir Lenkiją rimtai suabejoti atominės elektrinės statybos projekto gyvybingumu.

Tuo tarpu nuo šių metų liepos 1 d. gyventojams ir kitiems vartotojams įsigalios net mažesni tiekiamos elektros energijos tarifai. Elektra gyventojams atpigs 2 centais iki 35 centų už kilovatvalandę, o kitiems, nebutiniams vartotojams – vidutiniškai 4,2 centu (be PVM) arba vidutiniškai 5 centais (su PVM). Elektros energijos kaina visiems vartotojams turėtų sumažėti vidutiniškai 4 centais už kilovatvalandę. Pagrindinė elektros energijos atpigimo priežastis yra elektros gamybos sąnaudų mažėjimas.

Akivaizdu, kad tai tėra laikinas sumažinimas, kadangi 2010 m. pradžioje nustos veikti Ignalinos atominės elektrinės antrasis blokas, ir vidutinė elektros gamybos savikaina Lietuvoje išaugs. Be to, pastaruoju metu elektros energijos brangimą pranašauja naftos kainų tarptautinėje rinkoje kilimas. Nors naftos kainos pokyčius iki šių metų pabaigos sunku prognozuoti, elektros energijos kainos veikiausiai didės ne mažiau kaip 20–30 proc.

Mažmeninės prekybos sektorius turėjo pardavimo problemų jau praėjusių metų pabaigoje, tačiau pirmąjį šių metų ketvirtį patyrė smarkų šoką. Ekonomikos nuosmukis, gyventojų perkamosios galios smukimas ir nuo šių metų pradžios padidinti PVM ir akcizų mokesčiai sudarė tą nuodingą „kokteilį“, kuris stumia sektorių krizės link. Nepanašu į tai, kad vartotojų pasitikėjimas pradėtų augti artimiausioje ateityje, atvirkščiai, nedarbo problema arba atlyginimų karpymas paliečia vis daugiau Lietuvos šeimų. Esant bent menkiausioms galimybėms atidėti vieną kitą litą „juodai dienai“, žmonės apriboja vartojimą ir stengiasi taupyti.

Dabartinėmis sąlygomis Lietuvoje gana gerai veikia JAV mokslininko A. Maslow dar 1943 m. sukurta poreikių piramidės teorija, bylojanti, kad žmonės pirmiausia stengiasi tenkinti gyvybinius, būtinausius poreikius ir tik tada rūpinasi aukštesnio lygio poreikių patenkinimu. Šiuo metu labiausiai smunka ne pirmojo būtinumo prekių apyvarta, o maisto produktų, drabužių, vaistų ir kitų prekių paklausa yra santykinai stabilesnė.

Pavyzdžiui, variklinių transporto priemonių ir motociklų pardavimas bei kt. šių metų sausio–balandžio mėn. buvo net 55,6 proc. mažesnis nei prieš metus. Kol kas nepadeda pagyventi pardavimo nei rinkodaros triukai, nei itin dosnios kainų nuolaidos. Tenka pripažinti, kad lengvųjų automobilių gamybos verslą apėmė globalinė krizė, kuri verčia „iš kojų“ net labai garsias automobilių bendroves. Apčiuopiamai sumažėjo ir palyginti neįautri perkamosios galios ir kainų svyravimams automobilių degalų mažmeninė prekyba – 19,4 proc.

Mažiausiai smuko tekstilės, drabužių ir avalynės specializuota mažmeninė prekyba – 7,8 proc., farmacijos, medicinos ir kosmetikos prekių specializuota prekyba – 14,0 proc., taip pat prekyba maisto prekėmis, alkoholiniais gėrimais ir tabako gaminiais – 15,2 proc. Nors populiariu manyti, kad ekonomikos sunkmečiu žmonės mažiau lėšų skiria naujiems daiktams įsigyti ir renkami padėvėtų rūbų parduotuves, statistika to nepatvirtina. 2009 m. sausio–balandžio mėn. naudotų daiktų mažmeninė prekyba parduotuvėse buvo 29,3 proc. mažesnė nei prieš metus.

Anot patikslinto Statistikos departamento pirmojo šių metų ketvirčio BVP įverčio, **žemės ūkyje ir žuvininkystėje** pridėtinė vertė sumenko mažiausiai iš visų Lietuvos ūkio sektorių (1,3 proc.), o ketvirtąjį praėjusių metų ketvirtį žemės ūkis ir statyba buvo labiausiai nusmukusios verslo šakos. Tai parodo didelį žemės ūkio sektoriaus nestabilumą ir smarkią priklausomybę nuo sezoninių bei derliaus veiksnių. Sektoriaus padėčiai didelės įtakos turi ir išorės rinkos imlumas lietuviškai žemės ūkio produkcijai.

2009 m. sausio–balandžio mėn., palyginti su tuo pačiu 2008 m. laikotarpiu, pagerėjo augalininkystės produktų supirkimo rodikliai, tačiau pablogėjo gyvulininkystės produktų apyvarta. Antai, 2,2 karto ūgtelėjo vaisių supirkimas, javų – 61 proc., bulvių – 18 proc., o sumažėjo tik ankštinių augalų grūdų supirkimas. Per tą patį laikotarpį gyvulių ir paukščių (gyvuoju svoriu) supirkimas sumenko 14 proc., pieno (perskaičiuoto į bazinį riebumą) – 4 proc., kiaušinių parduota 1 proc. mažiau. Daugiausia supirkta skersti paukščių – 39,6 proc., galvijų ir kiaušinių – atitinkamai 34,8 proc. ir 25,6 proc.

Kainų konjunktūra iš esmės buvo nepalanki žemės ūkio produkcijos gamintojams. Pasaulinės kainos leidosi iš aukštumų, kurias buvo pasiekusios praėjusių metų pradžioje, reaguodamos į ekonomikos recesiją ir silpstantį namų ūkių vartojimą. Pavyzdžiui, šių metų balandžio mėn., palyginti su 2008 m. balandžio mėn., žemės ūkio produktų supirkimo kainos Lietuvoje sumažėjo 26,4 proc., t. y. augalininkystės produktų supirkimo kainos smuktelėjo 36,6 proc., gyvulių ir gyvulininkystės produktų – 18,5 proc.

Ekonomikos nuosmukis, gyventojų perkamosios galios smukimas ir padidinti PVM ir akcizų mokesčiai sudarė tą nuodingą „kokteilį“, kuris stumia prekybą krizės link.

Pasaulinės žemės ūkio produktų kainos leidosi iš aukštumų, kurias buvo pasiekusios praėjusių metų pradžioje.

Ūkininkai atsidūrė savotiškose gatavos produkcijos ir žaliavų kainų „žirklėse“.

Pažymėtina, kad ūkininkai atsidūrė savotiškose gatavos produkcijos ir žaliavų kainų „žirklėse“. Pirmąjį 2009 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2008 m. ketvirčiu, žemės ūkio produkcijos gamybos reikmėms įsigytų ir investuojamų į žemės ūkio gamybą prekių kainų indeksas tesumažėjo 14,2 proc.: iš jų investuojamų į žemės ūkio gamybą prekių kainos sumenko 24,6 proc., o žemės ūkio produkcijos gamybos reikmėms įsigytų prekių – tik 9,6 proc.

Transporto sektorius Lietuvoje yra savotiškas visos ekonomikos „sveikatos“ būklės atspindys. Lietuva pagal krovinių apyvartos sausumos ir vidaus upių keliais bei šalies BVP santykį kol kas pirmuoja tarp Baltijos šalių. Eurostato duomenimis, pagal krovinių apyvartos sausumos ir vidaus upių keliais ir BVP santykio indeksą mūsų šalis užima 7-tą vietą Europos Sąjungoje ir smarkiai lenkia Estiją bei Latviją. Lietuvos transporto, sandėliavimo ir ryšių sektorius praėjusiais metais sukūrė 13,0 proc., o 2007 m. – 12,7 proc. BVP. Pagal pastarąjį rodiklį prieš dvejus metus Lietuva pirmavo visoje ES, viršydama regiono vidurkį dvigubai. Paskutiniuosius penkerius metus šalies transporto ir sandėliavimo sektoriaus sukurta pridėtinė vertė kasmet padidėdavo dvizenkliu skaičiumi ir gerokai lenkė BVP augimą.

Keletą metų besitęsęs transporto sektorius „aukso amžius“ baigėsi.

Deja, transporto sektoriaus „aukso amžius“ liko praeityje. Antai, 2009 m. sausio–balandžio mėn., palyginti su analogišku 2008 m. laikotarpiu, vežimas geležinkelių transportu sumažėjo 32,5 proc., o praėjusiais metais vežimas šia transporto rūšimi išaugo 2,7 proc. Per keturis šiuo metų mėnesius krovinių pakrovimas ir iškrovimas geležinkelio stotyse buvo 23,7 proc., o pakrautų ir iškrautų vagonų skaičius – 23,6 proc. mažesnis nei prieš metus.

2009 m. sausio–balandžio mėn. Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste kartu su Būtingės terminalu pakrauta ir iškrauta 11,1 mln. t krovinių, t. y. 15,3 proc. mažiau nei per tą patį 2008 m. laikotarpį. Praėjusiais metais uoste ir terminale dar buvo užfiksuota 21,9 proc. plėtra. Per keturis šiuo metų mėnesius Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste perkrauta 8,5 mln. t krovinių, arba 18,6 proc. mažiau, o Būtingės terminale iškrauta 2,6 mln. t, arba 2,2 proc. mažiau nei prieš metus. Žalia nafta ir naftos produktai sudarė 49,6 proc. perkrautų krovinių, t. y. 8,7 proc. punkto mažiau, palyginti su 2008 m. sausio–balandžio mėn. Kelių transporto priemonių buvo perkrauta 50,0 tūkst., arba 24,0 proc. mažiau, konteinerių (TEU) – 83,7 tūkst., arba 28,7 proc. mažiau, palyginti su atitinkamu praėjusių metų laikotarpiu.

Lietuvos oro bendrovių lėktuvais 2009 m. sausio–balandžio mėn. buvo vežta 158,3 tūkst. keleivių, t. y. 43,4 proc. mažiau nei prieš metus. Keleivių reguliariais skrydžiais vežta net 90,6 proc. mažiau, o nereguliais skrydžiais – 26,4 proc. daugiau nei analogišku 2008 m. laikotarpiu. Tai – tiesioginė didžiausios Lietuvos skrydžių bendrovės *flyLAL-Lithuanian Airlines* bankroto pasekmė.

Kita vertus, ekonomikos nuosmukis verčia ir užsienio avialinijų bendrovės optimizuoti savo skrydžių „tinklėlį“, atsisakant nepelningų skrydžių. Per keturis šiuo metų mėnesius šalies oro uostuose nusileido ir pakilo 9,2 tūkst. Lietuvos ir užsienio oro bendrovių lėktuvų, arba 36,0 proc. mažiau nei 2008 m. sausio–balandžio mėn.

Gyvenimas parodė, kad būsto perteklius ar trūkumas rinkos ekonomikoje yra ekonominė, o ne statybinė sąvoka.

Statybų ir nekilnojamojo turto rinka keletą ketvirčių iš eilės išlaikė augimo inerciją, tačiau pirmąjį šiuo metų ketvirtį atsidūrė tikrame „dugne“. Kita vertus, nekilnojamojo turto sektoriaus krizė suteikė rinkos dalyviams ir plačiajai visuomenei naudingų pamokų, išsklaidydama kai kuriuos įsikerojusius mitus. Vienas iš jų – postulatas, kad Lietuvoje vis dar yra didžiulis fizinis būsto poreikis, skaičiuojant vienetais arba kvadratiniais metrais. Gyvenimas parodė, kad būsto perteklius ar trūkumas rinkos ekonomikoje yra ekonominė, o ne statybinė sąvoka. Be to, būsto pardavėjai ilgą laiką tikėjo, kad nekilnojamas turtas negali būti parduotas pigiau nei savikaina, t. y. prie statybos sąnaudų pridėdant didesnę ar mažesnę pelno maržą. Realybėje teko ir tenka parduoti pastatytus butus ir daug pigiau nei statybos savikaina.

Žvelgiant į artimiausią ateitį, matyti, jog toliau egzistuos fundamentalios priežastys, slopinančios būsto paklausą ir trukdysiančios sektoriui atsigauti: nedarbo lygio kilimas ir absoliutus darbo užmokesčio mažėjimas; rekordiškai prasti namų ūkių lūkesčiai; naujų būsto

paskolų mokesčių lengvatos panaikinimas nuo 2009 m.; ribojančioji bankų kreditavimo politika ir pan.

Esama ir probleminių veiksnių būsto pasiūlos pusėje – statybos ir NT bendrovių finansiniai sunkumai, verčiantys atsikratyti turto bet kokia kaina, didėjanti už negražintas bankų paskolas turto pasiūla, atsirandanti antrinėje NT rinkoje, pavėluotai ir inertiškai sureagavusi į paklausos sumažėjimą būsto statyba, sukūrusi didelį būsto pasiūlos perteklių. Įvertinant baigiamus statyti objektus, šių metų pabaigoje Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje bus apie 5,5–6 tūkst. laisvų naujos statybos butų. Jei kas mėnesį būtų parduodama apie 300 naujos statybos butų, susidariusios pasiūlos realizacija truktų maždaug 1,5–2 metus, net jei 2010–2011 m. būtų visiškai nieko nestatoma.

Tokiomis aplinkybėmis statybos sektoriui nelieka nieko kito kaip tik „štampuoti“ antirekordus. Pirmąjį 2009 m. ketvirtį statybos įmonės savo jėgomis atliko darbų už 1321 mln. Lt to meto kainomis, t. y. 42 proc. mažiau nei pirmąjį praėjusių metų ketvirtį. Statybos masto natūriniais vienetais pokyčiai taip pat nežvilga. Pirmąjį šių metų ketvirtį šalyje pripažinti tinkamais naudoti 867 gyvenamieji namai, juose įrengti 2576 butai, t. y. 20 proc. mažiau nei prieš metus. Ypač sumažėjo pripažintų tinkamais naudoti butų daugiabučiuose namuose. Juose įrengtas 1721 butas, jų naudingasis plotas sudarė daugiau kaip 111 tūkst. kv. m – atitinkamai 26,0 proc. ir 24,0 proc. mažiau nei pirmąjį 2008 m. ketvirtį.

Elgdamiesi racionaliai, statybos bendrovės ir NT plėtotojai stengiasi kiek įmanoma „pataisyti“ rinką ir priderinti pasiūlą prie smukusios paklausos. Todėl, išankstiniais Statistikos departamento duomenimis, pirmąjį šių metų ketvirtį išduoti 1289 statybos leidimai statyti 1315 gyvenamųjų namų (iš jų tik 10 daugiabučių namų), t. y. 422 statybos leidimais, arba 25 proc., mažiau nei tuo pačiu 2008 m. laikotarpiu. Daugiau kaip 99 proc. visų statybos leidimų buvo išduoti statyti 1–2 butų gyvenamuosius namus ir tik 1 proc. – daugiabučius namus.

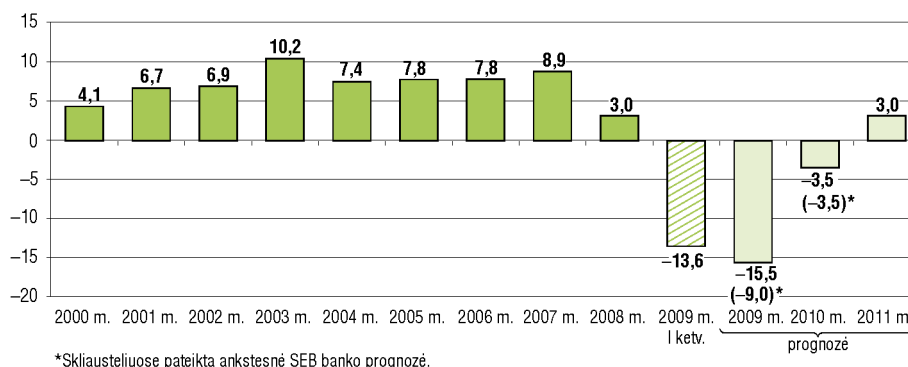
Analizuodami naujausius BVP pokyčius gamybos ir išlaidų metodu, įsitikinome, kad mūsų ankstesnės prielaidos, nors ir atsargios, yra pernelyg optimistiškos. Praėjusios „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ pristatyme akcentavome, kad galima prognozuoti šiemet BVP „susitraukimą“ dešimtadaliu, tačiau reikėtų rengtis 15 proc. nuosmukiui.

Deja, tikrovė privertė pesimistinį scenarijų laikyti pagrindiniu – 2009 m. BVP sumažės 15,5 proc., o 2010 m. – 3,5 proc. (žr. 1 diagramą). 2011 m. Lietuvos ūkio plėtra jau turėtų būti teigiama – 3 proc. Remiamės prielaida, kad Lietuvos ekonomika atgis maždaug po 6 mėnesių – vienerių metų nuo svarbiausių eksporto rinkų atsigavimo, jei nesusiformuos rimti einamosios sąskaitos ir fiskalinis disbalansai. Dabartinės vyriausybės ekonominės politikos kryptis leidžia manyti, kad tokios makroekonominės disproporcijos nesusidarys, ir mes būsime „pasirenge“ priimti teigiamus pasaulio ekonomikos impulsus.

Statybos bendrovės ir NT plėtotojai stengiasi kiek įmanoma „pataisyti“ rinką ir priderinti pasiūlą prie smukusios paklausos.

Lietuvos ekonomika turėtų atgyti praėjus pusmečiui arba metams nuo svarbiausių eksporto rinkų atsigavimo.

1 diagrama. Realiojo BVP metinis pokytis (proc.)

Tokio ūkio nuosmukio akivaizdoje tikėtis planuotų biudžeto pajamų surinkimo bei minimalaus fiskalinio deficito būtų naivu.

Nepaisant tarptautinės rinkos įtampos, Finansų ministerija neseniai išplatino vidutinės trukmės euroobligacijų emisiją.

Pirmąjį 2009 m. pusmetį valdžiai teko įnirtingai kovoti su sunkiai finansuojamo **biudžeto deficito** problema. Jos pastangos visuomenės ir specialistų yra vertinamos labai prieštaringai, tačiau beveik visi sutinka su tuo, kad tokio ūkio nuosmukio akivaizdoje tikėtis planuotų biudžeto pajamų surinkimo bei minimalaus fiskalinio deficito būtų tiesiog naivu.

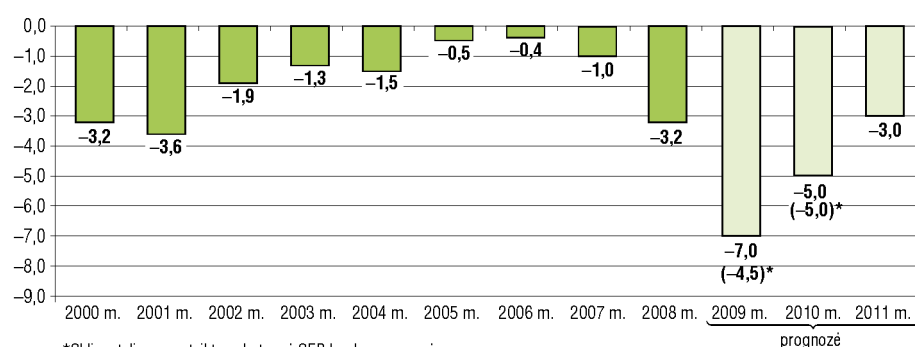
Atsižvelgdama į aršią kritiką, A. Kubiliaus vyriausybė yra pasirengusi apsvarstyti ir kai kurių nuolaidų klausimą. Tarp tokių sprendimų paminėtinas degalų akcizo tarifo sumažinimas, lengvatinio PVM tarifo viešbučiams grąžinimas ir pan. „Varžtų atpalaidavimo“ galimybės iš esmės priklauso nuo skolinimosi tarptautinėje rinkoje perspektyvos.

Nepaisant tarptautinės finansų sistemos įtampos, Finansų ministerija neseniai išplatino 500 mln. eurų vidutinės trukmės euroobligacijų emisiją. Lietuva ketina euroobligacijomis pasiskolinti apie 1 mlrd. eurų, tačiau ne visą sumą iš karto. Finansų ministerija grindžia savo iniciatyvą palankiu dabartinės vyriausybės veiksmų vertinimu tarptautinėje verslo bendruomenėje bei apskritai didesniu investuotojų susidomėjimu euroobligacijų emisijomis, kurias platina Vidurio ir Rytų Europos valstybės. Pavykus tokiu būdu refinansuoti dalį biudžeto deficito, valdžia galėtų lengviau „kvėpuoti“ ir atsargiau karpyti viešąsias išlaidas. Atitoltų ir būtinybė derėtis su Tarptautiniu valiutos fondu, į kurį A. Kubiliaus vyriausybė žvilgčioja labai nenoromis.

Išankstiniai šių metų pradžios valstybės biudžeto deficito rodikliai nėra padrašinantis. 2009 m. sausio–balandžio mėn. centrinės valdžios sektoriaus grynųjų pinigų srautų balansas buvo neigiamas ir sudarė truputį daugiau kaip 3 mlrd. Lt, arba 3,1 proc. BVP. Kadangi šis rodiklis yra kaupiamasis, paprasta jo ekstrapoliacija į visus metus leidžia tikėtis maždaug 10 proc. BVP deficito.

Vis dėlto, atsižvelgdami į valdžios patikinimus imtis radikalių papildomų taupymo priemonių, jei deficitas smarkiai viršytų 5 proc. BVP, o taip pat galimą nuosmukio sušvelnėjimą antrąjį pusmetį, padidinome prognozuojamą 2009 m. fiskalinio deficito dydį nuo 4,5 proc. iki 7,0 proc. BVP (žr. 2 diagramą). Kitų metų prognozė liko nepakeista – 5,0 proc. BVP. Pranašaujamas ekonomikos atsigavimas 2011 m. teigiamai atsilieps ir tų metų fiskalinio deficito dydžiui, kuris neturėtų viršyti 3 proc. BVP. Tokiu atveju bent jau šio Maastrichto konvergencijos kriterijaus požiūriu Lietuva galėtų pretenduoti įsivesti eurą 2013 m.

2 diagrama. Valdžios sektoriaus balansas (ESS'95, proc. BVP)

Pastaruoju metu suaktyvėjo mažmeninių pastangos skelbti įspūdingas kainų nuolaidas, pinga kelionių organizavimo, viešbučių, restoranų ir t. t. paslaugas

Vartotojų kainų infliacija Lietuvoje, kaip ir laukta, sparčiai mažėja. Nors 2009 m. gegužę vidutinė metų infliacija pagal SVKI buvo 9,3 proc., tą mėnesį, palyginti su ankstesniu mėnesiu, antrą kartą iš eilės užfiksuota defliacija. Nebūtų jokio šurpuzo, jei defliacinės tendencijos vyrųtų ir vasarą.

Šių metų pradžioje atlikus tam tikras vienkartinės mokesčių (pirmiausia – netiesioginių) sistemos korekcijas, vartotojų kainų indeksas ūgtelėjo, tačiau po to iš karto stabtelėjo. Iš esminių kainų kilimo artimiausioje ateityje veiksmų galima būtų paminėti nebent pasau-

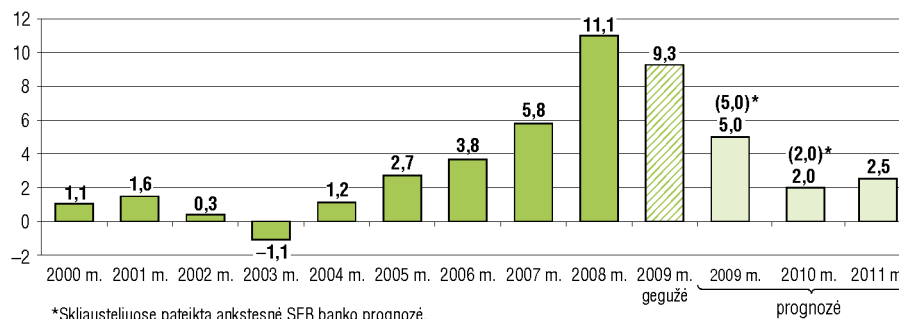
linį naftos kainų didėjimą, o silpna vidaus paklausa akivaizdžiai kreipia prekių ir paslaugų kainas mažėti. Pastaruoju metu suaktyvėjo mažmeninių prekybos centrų pastangos skelbti įspūdingas kainų nuolaidas, pinga kelionių organizavimo, viešbučių, restoranų ir t. t. paslaugos.

Dėl pasaulinių naftos kainų kilimo brangstantys degalai gali apsunkinti gyvenimą toms verslo veikloms, kurių savikainoje degalai ir transporto išlaidos sudaro reikšmingą dalį. Priežastis – ribota namų ūkių perkamoji galia ir didelė konkurencija komplikuotų papildomų sąnaudų perkėlimą į produktų ir paslaugų kainas. Atitinkamai dar labiau sumažėtų minėtų bendrovių pelnas (jei jos vis dar pelningos) arba išaugtų nuostolis (tuo atveju, kai iš pelno liko tik prisiminimai...).

Atvirkščiai, darbo užmokesčio sąnaudų pokyčiai turėtų sudaryti prielaidas mažinti prekių kainas. Esmė ta, kad pastaruoju metu nominalus ir realus darbo užmokestis mažėja absoliučiai. Daugelis įmonių, restruktūrizuodamos verslą ir ieškodamos veiklos optimizavimo galimybių, sumažino darbuotojų skaičių labiau nei smuko pati gamyba. Išaugus darbo našumui, tokiose įmonėse darbo užmokesčio sąnaudos produkcijos arba paslaugos vienetui sumažėjo dar labiau nei pats darbo užmokestis.

Manome, kad ankstesniuose „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ leidiniuose pateiktos prielaidos dėl vartotojų kainų pokyčių buvo iš esmės teisingos, todėl nėra pagrindo koreguoti 2009 m. ir 2010 m. vidutinės infliacijos pagal SVKI prognozių – atitinkamai 5,0 proc. ir 2,0 proc. (žr. 3 diagramą). 2011 m. infliacija veikiausiai padidės tik simboliškai ir sudarys 2,5 proc. Taigi ir šiuo aspektu galima viltis „įtilpti“ į atitinkamą Mastrichto konvergencijos kriterijų ir pretenduoti įsivesti eurą 2013 m.

3 diagrama. Vidutinė metinė SVKI infliacija (proc.)

Praėjusiais metais **einamosios sąskaitos deficitas** (ESD) traukėsi stulbinamu greičiu. Pirmąjį 2008 m. ketvirtį ESD ir BVP santykis sudarė 18,7 proc. (daugiausiai nuo 1993 m.), antrąjį – 15,2 proc., trečiąjį – 9,7 proc., o ketvirtąjį – jau tik 3,8 proc. (mažiausiai nuo 2003 m.). Pagrindinės einamosios sąskaitos balanso gerėjimo priežastys buvo užsienio prekybos deficito ir investicinių pajamų deficito smukimas. Tuo tarpu ESD į blogėjimo pusę spaudė mažėjantis paslaugų prekybos perteklius.

Pirmaisiais 2009 m. mėnesiais einamosios sąskaitos trajektorija išliko tokia pati: staigus artėjimas link balanso dėl mažėjančių užsienio prekybos deficito ir investicinių pajamų išmokų. Smunkanti vidaus paklausa šiemet smarkiai mažina importo poreikį, o eksportą „graužia“ išorės rinkų nuosmukis bei konkurencingumo pablogėjimas.

Statistikos departamento duomenimis, pirmąjį 2009 m. ketvirtį, palyginti su atitinkamu praėjusių metų laikotarpiu, prekių eksportas sumažėjo 25,1 proc., o importas – 41,8 proc.; dėl to užsienio prekybos deficitas (*f.o.b.* kainomis) smuko 8,9 karto. Didelės įtakos užsienio prekybos nuosmukiui turėjo kritusios pasaulinės naftos kainos ir dėl to sumažėjusi *Mažėjančių naftos* pardavimų užsienyje vertė, taip pat susitraukęs mašinų ir įrengimų bei transpor-

Darbo užmokesčio sąnaudų pokyčiai turėtų sudaryti prielaidas mažinti prekių kainas.

2009 m. pradžioje einamosios sąskaitos trajektorija išliko tokia pati: staigus artėjimas link balanso dėl mažėjančių užsienio prekybos deficito ir investicinių pajamų išmokų.

to priemonių eksportas. Praėjusių žiemą eksporto konkurencingumą Rytuose smarkiai apgadino lito atžvilgiu nusilpusios Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos valiutos bei staigus šių šalių paklausos nuosmukis. Taigi pirmąjį 2009 m. ketvirtį ryškėjo eksporto orientacija į Europos Sąjungos šalis, o prekyba su šiuo regionu netgi tapo pertekline (4,0 proc. prekybos apyvartos perteklius vietoje 12,6 proc. deficito pirmąjį 2008 m. ketvirtį; žr. 4 priedo lentelę).

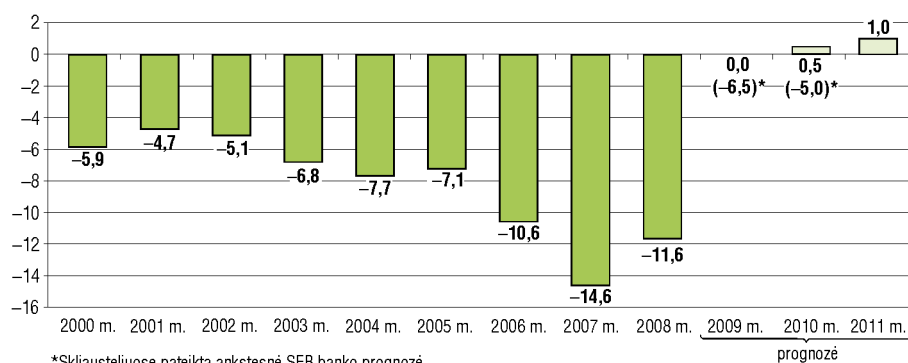
ESD priimtumo problemos taip pat spėiai nyksta. Pavyzdžiui, išankstiniais mokėjimų balanso duomenimis, pirmąjį ketvirtį oficialiosios tarptautinės atsargos sudarė 4,5 importo mėnesio, gerokai daugiau nei 3 mėnesių etalonas ir daugiausiai per visą Lietuvos mokėjimų balanso istoriją. Realiojo efektyviojo lito kurso stiprėjimas, patirtas 2008–2009 m. žiemą, pastaruoju metu sulėtėjo. Pirmąjį 2009 m. ketvirtį bendroji skola užsieniui veikiausiai nebedidėjo ar net nežymiai sumažėjo – vien pinigų ir finansinių institucijų grynieji išorės įsipareigojimai per pirmąjį ketvirtį sumažėjo 2,1 mlrd. Lt, o valdžios sektoriaus užsienio skola padidėjo 1,5 mlrd. Lt. Deja, mokėjimų balanso gerėjimas mūsų šalyje vyksta skaudaus ekonomikos ir staigios nei tikėtasi importo nuosmukio sąskaita.

Tolesniais šių metų ketvirčiais eksporto ir importo smukimo tempas stabilizuosis, o metų pabaigoje gali ir sumažėti dėl žemos praėjusių metų naftos kainų palyginamosios bazės.

Tolesniais šių metų ketvirčiais eksporto ir importo smukimo tempas veikiausiai stabilizuosis, o antroje metų pusėje gali ir sumažėti dėl praėjusių metų žemos naftos kainų palyginamosios bazės. Investicinių pajamų srautas iš šalies susitrauks dėl mažesnio įmonių pelno ir nepalankaus apmokestinimo. Kitąmet, sulig laukiamu eksporto rinkų atsigavimu, eksportas jau nedrąsiai ūgtelės, o importas tebemažės (jei naftos kainos išliks gana stabilios), todėl užsienio prekybos deficitas toliau trauksis. Kita vertus, neigiamos įtakos einamajai sąskaitai turės Ignalinos atominės elektrinės uždarymas, kadangi padidės grynasis energijos išteklių importas (plačiau žr. „Lietuvos makroekonomikos apžvalga“ nr. 32). 2011 metais einamosios sąskaitos balansą veikiausiai pablogins atsigavusi vidaus paklausa.

Atsižvelgdami į anksčiau išvardintus veiksnius, einamosios sąskaitos balanso prognozę 2009 m. pageriname iki 0 proc. BVP, o 2010 m. – iki 0,5 proc. BVP (žr. 4 diagramą). Prognozuojame, jog 2011 m. einamosios sąskaitos perteklius sudarys 1 proc. BVP.

4 diagrama. Einamosios sąskaitos balansas (proc. BVP)

Statistikos departamento gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, **nedarbo lygis** pirmąjį 2009 m. ketvirtį padidėjo iki 11,9 proc. ir beveik pasiekė 2004 m. lygį. Per vieną ketvirtį nedarbo lygis ūgtelėjo 1,5 karto, o per metus – 2,4 karto. Apžvelgiamąjį ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2008 m. laikotarpiu, daugiausia asmenų buvo atleista iš pramonės įmonių (35 tūkst.) ir statybos sektoriaus (29 tūkst.).

Sunku tikėtis kitokio darbo rinkos raidos scenarijaus, kai faktinis BVP pokytis yra keliolika procentinių punktų mažesnis nei vadinamosios potencialios ūkio plėtros rodiklis (6–6,5 proc. augimas per metus), kurį pasiekus, nedarbo lygis nei didėtų, nei mažėtų. Kita vertus, pastaruoju metu sparčiai mažėjantis vidutinis darbo užmokestis menkina darbdavių paskatas investuoti lėšas į darbą taupančias gamybos technologijas, kadangi tai tiesiog neapsimoka.

Sparčiai mažėjantis darbo užmokestis menkina darbdavių paskatas investuoti į darbą taupančias gamybos technologijas, kadangi tai tiesiog neapsimoka.

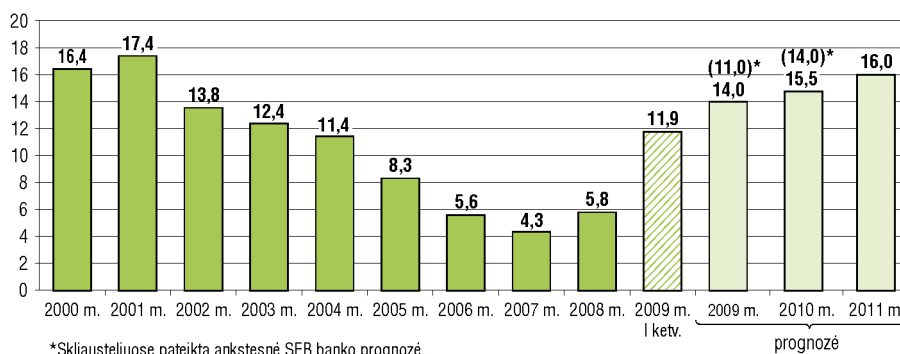

Panašias darbo rinkos tendencijas atspindi ir Lietuvos darbo biržos skelbiami rodikliai. Registruotų bedarbių skaičius ūgtelėjo nuo 124,9 tūkst. 2009 m. sausio pabaigoje iki 193,2 tūkst. gegužės pabaigoje, arba 54,7 proc. Dar smarkiau išaugo ilgalaikių bedarbių armija – nuo 3,7 tūkst. iki 9,1 tūkst., arba 2,5 karto. Nors balandžio–gegužės mėn. nedarbo didėjimas truputį prislopo, t. y. per abu mėnesius bedarbių skaičius išaugo mažiau nei vien tik per kovą – atitinkamai 18,0 tūkst. ir 22,9 tūkst., nėra pagrindo džiūgauti. Viena vertus, darbo pasiūlos didėjimą lėmė sezoninės priežastys, antra vertus, dalis įmonių atnauja personalo struktūrą, atsisveikina su pernelyg brangiais arba neefektyviais darbuotojais ir priima į jų vietą labiau motyvuotus žmones. Be to, praėjo pirmoji masinių atleidimų banga, kuri kilo pirmaisiais šių metų mėnesiais.

Pažymėtina, kad pastaruosiu metu dramatiškai ūgtelėjo ne tik registruotų bedarbių, bet ir bedarbio pašalpas gaunančiųjų skaičius. Pavyzdžiui, 2009 m. sausio pabaigoje užregistruota 42,8 tūkst. asmenų (34,3 proc. registruotų bedarbių), kuriems buvo mokamos nedarbo draudimo išmokos; gegužės pabaigoje tokių asmenų buvo jau 80,9 tūkst. (41,9 proc. bedarbių). Šiuo metu bedarbių, gaunančių nedarbo išmokas dalis yra didžiausia nuo pat 1994 m. – pavyzdžiui, 1995 m. ji sudarė 31,3 proc., 2000 m. – tik 15,7 proc.; 2002 m., nors nedarbo lygis buvo aukštas (žr. 5 diagramą) – tik 11,5 proc.

Kadangi mūsų teikiamos darbo rinkos prognozės yra siejamos su prognozuojamu BVP pokyčiu, pabloginus būsimos ekonomikos plėtros vertinimą, tenka atitinkamai koreguoti ir prognozuojamą nedarbo lygį. 2009 m. vidutinis nedarbo lygis sudarys apie 14 proc., o 2010 m. – 15,5 proc. (žr. 5 diagramą). 2011 m. nedarbo lygis vis dar bus aukštas – 16,0 proc.

5 diagrama. Nedarbo lygis (tyrimo duomenimis, vidutinis, proc.)

Vidutinis darbo užmokestis pirmąjį šių metų ketvirtį jau visiškai atspindėjo pasikeitusią darbo rinkos būklę. Palyginti su paskutiniu 2008 m. ketvirčiu, absoliučiai sumažėjo tiek valstybės sektoriuje, tiek privačiame ūkyje dirbančiųjų atlyginimai. Darbo užmokesčiui valstybės sektoriuje atsiliepė sprendimas nuo 2009 m. sausio 1 d. sumažinti (nuo 490 Lt iki 475 Lt) bazinį dydį, taikomą apskaičiuojant valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareigines algas, privačiame sektoriuje buvo naikinamos arba karpomos premijos už metų rezultatus, mažinami atlyginimo priedai už kvalifikaciją ir patirtį, dažnokai mažintas ir bazinis algos dydis.

Kol kas sunkoka vertinti, kiek ekonomikos sunkmetis vers įmones grįžti prie atlyginimų „vokeliuose“ praktikos, tačiau neigti šio reiškinio negalima. Finansinių problemų turinčios įmonės, stokodamos kitų alternatyvų, gali imtis nelegalių gelbėjimosi priemonių. Neoficialiai mokami atlyginimai, skirtingai nei sofistikuotos PVM mokėjimo „optimizavimo“ schemas, yra paprastas mokesčių vengimo būdas. Be to, prekių eksportu neužiimančiose įmonėse nusiūpti PVM yra gana sudėtinga.

Darbo pasiūla laikinai išaugo dėl to, kad nemažai įmonių atnauja personalo struktūrą, atsisveikina su pernelyg brangiais arba neefektyviais darbuotojais ir priima į jų vietą labiau motyvuotus žmones.

Ekonomikos sunkmetis vers įmones grįžti prie atlyginimų „vokeliuose“ praktikos.

Ypač stiprus spaudimas karpyti algas jaučiamas tarptautinėje rinkoje tiesiogiai dalyvaujančiose įmonėse.

Kad ir kaip bebūtų, nominalaus ir realaus darbo užmokesčio smukimas tęsis dar mažiausiai 4–6 ketvirčius, kol atsiras pirmieji darbo rinkos stabilizacijos požymiai. Ypač stiprus spaudimas karpyti algas bus jaučiamas tarptautinėje rinkoje tiesiogiai dalyvaujančiose įmonėse (angl. *tradable goods*). Kadangi lito devalvavimas kaip eksporto konkurencingumo gerinimo priemonė nėra net svarstomas, siekiant išlikti konkurencinėje kovoje būtinas atlyginimų ir produkcijos kainų devalvavimas. Ignalinos atominės elektrinės uždarymas pabrangins mūsų gamintojų naudojamus energetinius išteklius ir turės neigiamą asimetrišką poveikį jų padėčiai. Kitaip tariant, elektrinės uždarymas bus skausmingas tik Lietuvos įmonėms, o ne jų konkurentams Vakarų Europoje ar kituose regionuose.

Dėl šios priežasties įmonės, kurių elektros energijos sąnaudų dalis bendrose sąnaudose yra reikšminga, gali patirti pardavimo sunkumų. Siekdamos kompensuoti energetinio šoko pasekmes ir pagerinti savo konkurencingumą, jos mėgintų sumažinti kitus gamybos sąnaudų elementus, įskaitant ir darbo užmokestį. Todėl Ignalinos atominės elektrinės uždarymas gali tokiu netiesioginiu būdu turėti įtakos vidutinio darbo užmokesčio pokyčiams ateinančiais metais.

Kaip ir nedarbo lygio atveju, vidutinio darbo užmokesčio prognozės yra priklausomos nuo BVP plėtros lūkesčių. Padidinę prognozuojamo BVP kritimo 2009 m. mastą, esame priversti koreguoti ir vidutinio darbo užmokesčio prognozę. 2009 m. vidutinis bruto darbo užmokestis sumažės 13 proc., o 2010 m. – 5 proc. 2011 m. galima laukti santykinės darbo užmokesčio stabilizacijos ir net padidėjimo iki 2,5 proc.

Kai kurie politikai kaltina komercinius bankus sąmoningu paskolų apribojimu ir dirbtinai sukelta atsiskaitymų krize.

Paskolų portfelio pokyčiai pastaruoju metu tapo ne tik ekonomikos plėtros veiksniumi, bet ir populiariu politinių debatų objektu. Kai kurie politikai kaltina komercinius bankus sąmoningu paskolų apribojimu ir dirbtinai sukelta atsiskaitymų krize, o bankai baksnoja pirštu į didėjančią savo veiklos riziką ir siekį minimizuoti blogų paskolų naštą. Klientų struktūra poliarizuojasi – vieniems iš jų paskola tėra būdas pratęsti veiklą, tačiau bankrotas yra tik laiko klausimas, kiti suformavo užsakymų portfelį ir tiesiog stokoja apyvartinių lėšų, dar kiti turi plėtros planų ir ieško investicijų finansavimo šaltinių.

Sprendimai dėl kreditavimo priimami lėčiau nei prieš keletą metų, kai bankai pešėsi dėl klientų be kita ko ir paraiškų tenkinimo operatyvumu.

Bankų vadybininkams tenka didelė atsakomybė atsijoti beviltiškus ir sveikus klientus, įvertinti verslo situaciją ir perspektyvą. Todėl ir sprendimai dėl (ne)kreditavimo priimami lėčiau nei prieš keletą metų, kai bankai pešėsi dėl klientų ne tik patraukliomis palūkanomis, bet ir paraiškų tenkinimo operatyvumu. Vidaus skatinimo sistemos buvo pertvarkytos taip, kad vadybininkai būtų orientuoti ne tik ir ne tiek į pardavimų apimtį, kiek į sprendimų kokybę.

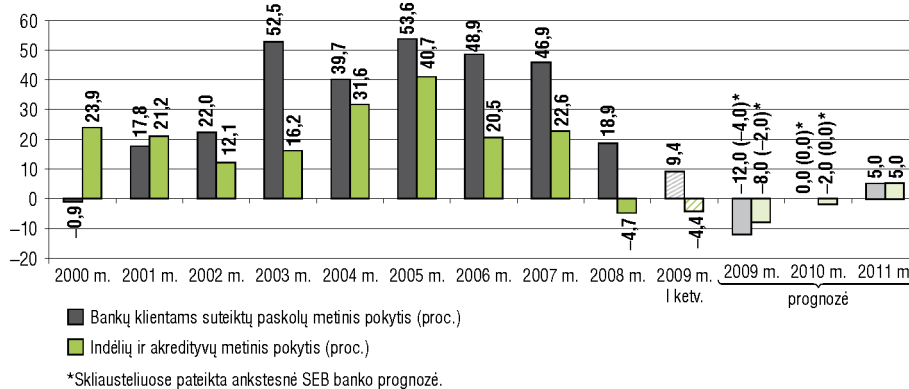
Be to, pastaruoju metu keičiasi ir kredito išteklių pritraukimo sąlygos. Įnirtinga konkurencija tarp bankų persikėlė iš kreditavimo į indėlių rinką. Ypač aktyvūs čia mažieji ir vidutiniai bankai, neturintys refinansavimosi iš motininių bankų galimybių bei pasirengę mokėti itin dideles palūkanas už terminuotuosius indėlius. Dėsnios indėlių draudimo Lietuvoje sąlygos (maksimali 100 tūkst. eurų draudimo suma, sukauptų palūkanų draudimas ir pan.) neskatina indėlininkų atidžiai rinktis banko, o stumia į didesnes palūkanas mokančiojo glėbį. Kita vertus, brangiai suformuotas indėlių portfelis neleidžia patiems bankams pelningai perskolinti pritrauktų lėšų ir blogina jų finansinį rezultatą.

Be to, normalų kreditavimo procesą trikdo nesibaigiantys gandai apie Latvijos ekonomikos krachą ir lato devalvavimą. Tai verčia kredito įstaigas labai atidžiai sekti atvirosios lito pozicijos pokyčius ir prireikus kelti nacionalinės valiutos palūkanų normas. Akivaizdu, kad devalvavimo lūkesčiai stabdo ir visų ekonomikos subjektų taupymą litais.

Minėtieji veiksniai paskatino mus pabloginti 2009 m. prognozę – šiais metais paskolų portfelis „susitrauks“ 12 proc., 2010 m. nei išaugs, nei sumažės, o 2011 m. jau galima laukti jo padidėjimo 5 proc. (žr. 6 diagramą).

6 diagrama. Indėlių ir paskolų plėtros tempai

Indėlių priėmimas, kaip ir minėta, vyksta itin sudėtingomis sąlygomis. Namų ūkiai ir įmonės su nerimu žvalgosi į Latviją, mūsų šalies valdžia skolinasi tiesiai iš bankų arba leidžia vidaus rinkoje obligacijas ir taupymo laktus valstybės biudžeto deficitui finansuoti, šitaip traukdama finansų „antklodę“ į savo pusę. Šiuos sunkumus dar būtų įmanoma įveikti, jei ateityje Lietuvoje vėl nekiltų panika dėl konkrečių bankų finansinių bėdų. Bene sunkiausia šiuo metu įveikti ne fundamentalias, objektyvias problemas, o pasitikėjimo krizę, kuri keičia indėlininkų, kitų klientų elgesį ir turi sisteminių pasekmių.

Kai kurie bankininkystės rinkos dalyviai pasirinko taktiką kartkartėmis „iššauti“, nustatant ypač aukšto lygio visų arba pasirinktų terminų indėlių palūkanų normas. Paprastai konkurentai stengiasi atsakyti į tokias provokacijas, savo ruožtu keldami indėlių palūkanų normas ir įsitraukdami į kainų „karą“. Paviršutiniškai žvelgiant, iš to laimi bankų klientai, uždirbdami daugiau pajamų iš palūkanų, tačiau bankų sistemos požiūriu pralaimima, nes kredito įstaigų stabilumas tampa labai pažeidžiamas.

Įvertinę naujausias aplinkybes, manome, kad šių metų pabaigoje, palyginti su 2008 m. pabaiga, indėlių ir akredityvų suma sumažės 8 proc., o 2010 m. – 2,0 proc. 2011 m. jau galima laukti teigiami indėlių apimtys pokyčio – 5 proc. (žr. 6 diagramą).

Pastaruoju metu **palūkanų normų** litais prognozavimas yra itin nedėkingas užsiėmimas. Tarpbankinės rinkos palūkanų normos šokinėja, reaguodamos į vidaus rinkos ir Latvijos naujienas, bankai keičia paskolų palūkanų maržų dydį, jį labiau diferencijuoja, atsižvelgdami į klientų finansinę padėtį ir perspektyvą.

Dėl išaugusios šalies ir nacionalinės valiutos rizikos premijos besiplečiantis atotrūkis tarp EURIBOR ir VILIBOR savotiškai suskaido kreditavimo rinką į dvi dalis. Palūkanų normoms pasiekus rekordines aukštumas, klientai nebegali skolintis nacionaline valiuta, kadangi yra nepajėgūs „išspausti“ iš konkrečių verslo projektų adekvataus pelningumo. Tokiais atvejais teikimas prioritetas paskoloms užsienio valiuta (eurais) arba, baiminantis staigaus lito devalvavimo, stengiamasi finansuoti verslo plėtrą nuosavomis lėšomis. Pastaroji alternatyva tik iš pažiūros atrodo lengvai prieinama – juk dabartinėmis sąlygomis naujų akcijų emisija yra sunkiai įmanoma, o reinvestuoti nėra iš ko, nes pelnas virsta nuostoliu. Esama daug atvejų, kai verslas tiesiog stabdomas, atsiskaitoma su kreditoriais, tiekėjais, ir laukiama geresnių laikų.

Kitas paskolų palūkanų normų elementas – bazinės centrinio banko refinansavimo palūkanų normos – pastaraisiais mėnesiais gana pastovus. Federalinių rezervų bankas „iššaudė“ visą palūkanų normų mažinimo amuniciją ir dabar veikiausiai tam tikrą laiką „sustings“ ties

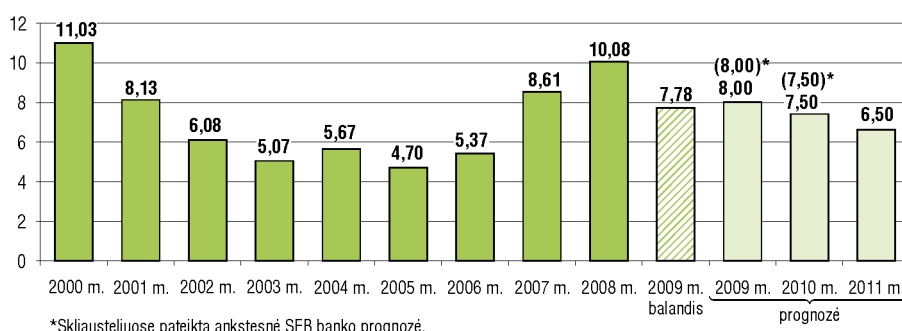
Kai kurie bankai pasirinko taktiką kartkartėmis „iššauti“, nustatant ypač aukšto lygio terminuotųjų indėlių palūkanų normas.

Dėl išaugusios rizikos premijos besiplečiantis atotrūkis tarp EURIBOR ir VILIBOR savotiškai suskaido kreditavimo rinką į dvi dalis.

0,00–0,25 proc. lygiu, o Europos centrinis bankas itin kruopščiai sveria euro zonos ekonomikos atsigavimo ir silpnumo požymius, nesiryždamas nusileisti žemiau 1,00 proc. ribos. Vis dėlto manome, kad anksčiau ar vėliau jis bus priverstas tai padaryti, ir palūkanų normų „dugnas“ šiame ekonomikos cikle bus 0,50–0,75 proc.

Atsižvelgdami į naujas aplinkybes, pripažįstame, kad palūkanų normų kintamumas (angl. *volatility*) šių metų pradžioje ne tik nesulpnėjo, bet net sustiprėjo, tačiau tebemanome, kad šių metų pabaigoje vidutinė paskolų litais palūkanų norma bus 8,00 proc., o 2010 m. – 7,50 proc. (žr. 7 diagramą). Tolesnį jos kritimą 2011 m. iki 6,50 proc. sietume ne su Europos centrinio banko pinigų politikos pokyčiais, o su Lietuvos ir lito rizikos premijos mažėjimu.

7 diagrama. Vidutinė paskolų litais palūkanų norma (metų pabaigoje, proc.)

Komeraciniai bankai prioritetą teikia saugumui

Pirmasis šių metų ketvirtis atnešė prognozuotų komercinių bankų veiklos politikos permainų. Drastiškai pablogėjus finansiniams rodikliams, bankai ėmė „valyti“ savo balansus nuo blogų paskolų ir sugriežtino kreditavimo standartus. Į tai neigiamai sureagavo kai kurie politikai ir verslininkai, apkaltinę bankus šalies ekonomikos ir namų ūkių žlugdymu. Deja, didėjančys kredito įstaigų nuostoliai rodo, kad konservatyvumas yra vienintelis būdas išsaugoti veiklos tęstinumą. Neabejotina, jog ateinančiais ketvirčiais toliau mažės paskolų portfelio augimo tempai ir blogės anksčiau išduotų paskolų kokybė.

Pirmąjį 2009 m. ketvirtį šalies bankų sistemoje naujų paskolų išdavimo ir senųjų grąžinimo balansas tapo neigiamu. Palyginti su ankstesniu ketvirčiu, klientams suteiktų paskolų portfelis sumenko beveik 2,5 mlrd. Lt, arba 3,5 proc. Tiesa, dalį šio kritimo galima nurašyti paskolų vertės sumažėjimui, kuris paskutinį praėjusių metų ketvirtį buvo 870,9 mln. Lt, o pirmąjį šių metų ketvirtį – jau 1,2 mlrd. Lt, t. y. ūgtelėjo 330 mln. Lt. Beje, absoliutaus paskolų portfelio mažėjimo tendencijos pasireiškė jau praėjusių metų gruodį.

Nors kreditavimo mastas sumažėjo, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, jis tebėra didesnis nei prieš metus. Visas paskolų klientams portfelis minėtuju laikotarpiu išaugo 9,4 proc., iš jų paskolų privačioms įmonėms – 8,7 proc., o fiziniams asmenims – 12,7 proc. Vis dėlto ar-

Nors kreditavimo mastas sumažėjo, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, jis tebėra didesnis nei prieš metus.

timiausioje ateityje metinis paskolų augimo tempas nuolat mažės ir antrąjį arba vėliausiai trečiąjį šių metų ketvirtį taps neigiamu.

Kredito išteklių pasiūla vidaus rinkoje arba, kitaip tariant, indėlių apimtis sumažėjo tiek palyginti su ankstesniu ketvirčiu, tiek su analogišku 2008 m. ketvirčiu – atitinkamai 0,6 proc. ir 4,4 proc. Ypač smarkiai per metus sumenko privačių įmonių indėlių bazė – 11,8 proc., o fizinių asmenų indėlių suma net ūgtelėjo 3,6 proc. Tai vertintina kaip pasiekimas, atsižvelgiant į praėjusių metų pabaigoje kilusią indėlininkų paniką dėl kredito įstaigų stabilumo perspektyvos, „atėmusią“ bankų sistemai nemažai indėlių. Valdžia, nusprendusi išleisti taupymo laktus biudžeto deficitui finansuoti, iš dalies konkuruoja dėl ribotų kredito išteklių su bankais ir skatina paskolų „butelio kaklelio“ efekto stiprėjimą.

Esant tokiai neaiškiai situacijai indėlių rinkoje, o taip pat mažiems ir vidutiniams bankams stokojant galimybių pasiskolinti iš motininių bankų, suvokiamas noras palaikyti tam tikrą likvidumo „pagalvę“ ir atsargiai nagrinėti naujų paskolų gavimo paraiškas. Ribojančiąją kreditavimo politiką atspindi tiek kokybiniai kliento patikimumo reikalavimai, tiek palūkanų maržos dydis.

Esant tokiai neaiškiai situacijai indėlių rinkoje, suvokiamas noras palaikyti tam tikrą likvidumo „pagalvę“ ir atsargiai nagrinėti naujų paskolų gavimo paraiškas.

1 lentelė. Pagrindiniai bankų rodikliai (mln. Lt)

Balansinės ataskaitos straipsnio pavadinimas	2008-04-01	2009-01-01	2009-04-01	Pokytis per I ketvirtį (proc.)	Pokytis per metus (proc.)
Turtas	82 488,2	89 749,2	87 965,4	-2,0	6,6
Visiems klientams suteiktos paskolos	63 062,9	71 440,9	68 967,3	-3,5	9,4
Paskolos privačioms įmonėms	33 434,2	37 342,6	36 358,9	-2,6	8,7
Paskolos gyventojams: iš jų būsto paskolos	25 054,9 17 712,0	28 601,6 20 772,4	28 248,2 20 750,0	-1,2 -0,1	12,7 17,2
Paskolų vertės sumažėjimas	476,2	870,9	1 200,0	37,8	2,5 karto
Indėliai ir akredityvai: iš jų fizinių asmenų	39 735,9 22 982,7	38 231,3 24 138,6	37 984,0 23 815,6	-0,6 -1,3	-4,4 3,6
Akcininkų nuosavybė	6 225,4	6 778,9	6 807,3	0,4	9,3

Kaip ir laukta, toliau blogėjo paskolų portfelio kokybė. Antai, specialiųjų atidėjinių ir paskolų portfelio santykis pirmąjį šių metų ketvirtį padidėjo 0,51 proc. punkto ir 2009 m. balandžio 1 d. sudarė 1,71 proc. Nuvertėjusių paskolų ir paskolų portfelio santykis ūgtelėjo 1,91 proc. punkto ir šių metų balandžio 1 d. buvo 5,32 proc. Daugiau kaip 60 dienų pradelstų paskolų santykinė dalis per ketvirtį išaugo daugiau kaip 2,5 karto iki 2,91 proc. Neveiksnių paskolų lyginamasis svoris padidėjo net iki 8,23 proc.

Verslo įmonių ir ypač gyventojų problemos grąžinti paskolas skatina politikus teikti įvairius, kartais net labai egzotiškus pasiūlymus. Mėginama palengvinti skolininkų dalį, tačiau nesusimąstoma, kokias būdais ir iš kokių lėšų tai padaryti. Bankai savo ruožtu ieško kompromisų ir stengiasi surasti optimalius abiem pusėms sprendimus, kadangi, skirtingai nei įsivaizduoja plačioji visuomenė, jie yra visiškai nesuinteresuoti perimti įkeistą nekilnojamąjį turtą. Sunku įsivaizduoti nepalankesnę metą nekilnojamajam turtui parduoti antrinėje rinkoje. Fizinių asmenų bankroto įstatymo priėmimas paakintų finansinių sunkumų kamuojamam skolininkui tyčia nustoti grąžinti paskolą ir mokėti palūkanas, ypač tais atvejais, jei įkeisto turto rinkos vertė tampa mažesnė už paskolos sumą. JAV buvo užfiksuota itin daug tokių atvejų, kurie tapo viena iš 2007 m. prasidėjusios finansų sistemos krizės priežasčių.

Verslo įmonių ir ypač gyventojų problemos grąžinti paskolas skatina politikus teikti įvairius, kartais net labai egzotiškus pasiūlymus.

Bankai, reguliuodami atvirąją euro poziciją, stengiasi pakelti litų „kainą“, siekdami pritraukti daugiau indėlių litais.

Dar vienas viešojoje erdvėje populiarus mitas yra tas, kad bankai tarpbankinėje rinkoje manipuliuoja VILIBOR dydžiu, dirbtinai jį pakeldami ir susižerdami iš to papildomų pajamų. Štai ir dabar ilgesnės trukmės VILIBOR tebėra keletą kartų didesnis nei EURIBOR (birželio 16 d. 6 mėn. ir 1 metų trukmės VILIBOR buvo 9,18 proc. ir 9,80 proc., o EURIBOR lygis – atitinkamai 1,47 proc. ir 1,64 proc.). VILIBOR lemia ne tiek bankų norai, kiek ūkio subjektų elgesio pokyčiai stiprėjant nacionalinės valiutos devalvavimo gandams. Dėl pastarosios priežasties didėja namų ūkių ir įmonių polinkis laikyti santaupas užsienio valiuta ir skolintis nacionaline valiuta. Bankai, reguliuodami atvirąją euro poziciją, stengiasi pakelti litų „kainą“, siekdami pritraukti daugiau indėlių litais ir, atvirkščiai, atbaidyti skolintis nacionaline valiuta.

Reikėtų atsiminti, kad didėjant VILIBOR brangsta ne tik paskolos, bet ir terminuotieji indėliai, o jų palūkanos sudaro bankų operacines išlaidas. Galiausiai, remiantis hipoteze, kad bankai karteliniu susitarimu formuoja VILIBOR lygį, lieka neaišku, kodėl jie to nedarė 2002–2007 m., kai VILIBOR ir EURIBOR rodikliai buvo beveik identiški. Mūsų atsakymas paprastas – tuo metu pasitikėjimas nacionalinės valiutos stabilumu buvo kur kas didesnis, todėl nebuvo priežasčių lito palūkanų rizikos premijai atsirasti.

Pirmąjį šių metų ketvirtį pelningai tebedirbo 6 komerciniai bankai ir 3 užsienio bankų skyriai.

Bankų pateiktų ataskaitų duomenimis, pirmąjį 2009 m. ketvirtį jau ne pavienės kredito įstaigos, o visa šalies bankų sistema dirbo nuostolingai – bendras nuostolis buvo 20,1 mln. Lt. Per tą patį praėjusių metų laikotarpį bankų sistema uždirbo 337,2 mln. Lt pelno. Kita vertus, šių metų pradžioje pelningai tebedirbo 6 komerciniai bankai ir 3 užsienio bankų skyriai.

Dabartinėmis aplinkybėmis neturėtų stebinti tai, jog reikšmingiausias bankų veiklos pelningumą bloginęs veiksnys pirmąjį šių metų ketvirtį buvo padidėję bankų nuostoliai dėl paskolų vertės sumažėjimo. Tokie nuostoliai minėtąjį ketvirtį, palyginti su pirmuoju 2008 m. ketvirčiu, išaugo nuo 24,3 mln. Lt iki 336,5 mln. Lt. Kadangi paskolų portfelio blogėjimo tendencija išliks, bankų veiklos finansinis rezultatas toliau prastės.

Antrasis pagal svarbą bankų pelningumo mažėjimo veiksnys buvo kritusios grynosios palūkanų pajamos. Pirmąjį 2008 m. ketvirtį jos buvo 398 mln. Lt, t. y. 85 mln. Lt, arba 17,6 proc. mažesnės nei prieš metus. Grynujų palūkanų pajamų mažėjimą lėmė kai kuriuose bankuose neigiamu tapęs išduotų naujų paskolų ir grąžintų senųjų paskolų balansas, o taip pat smunkanti realioji palūkanų marža. Kaip čia neprisiminsi kritikos, jog bankai esą piknau-džiauja VILIBOR nustatymu ir su jo pagalba didina savo palūkanų pajamas. Tarptautinėje rinkoje dramatiškai nusmuko EURIBOR palūkanos ir atitinkamai su jomis susietos paskolų eurais palūkanos, o kredito išteklių pritraukimas šiuo metu dėl didelės šalies rizikos tebėra brangus ir „tirpdo“ bankų grynąsias pajamas. Tai ypač pasakytina apie anksčiau išduotas paskolas, kadangi, suteikdami naujas paskolas bankai stengiasi šį veiksnį kompensuoti taikydami didesnę palūkanų maržą.

Vienas iš retų bankų pelningumo blogėjančių veiksmų buvo pradėjusios mažėti bankų operacinės išlaidos.

Vienas iš negausių bankų pelningumo blogėjančių veiksmų buvo 2009 m. pradėjusios mažėti bankų operacinės išlaidos. Operacinių išlaidų mažėjimą daugiausia nulėmė 12,4 proc. sumažėjusios personalo išlaikymo išlaidos. Bankuose, kaip ir kituose ekonomikos sektoriuose, atsisakoma neefektyvių darbo vietų, darbuotojai perkeliama į kitas pareigas arba/ir mažinamas jų darbo užmokestis.

Kadangi bankų sistema pirmąjį šių metų ketvirtį dirbo nuostolingai, turto grąžos rodiklis virto neigiamu (–0,1 proc.). Nors nuosavybės grąžos rodiklis vis dar buvo teigiamas, nes bankų (be užsienio skyrių) veikla buvo pelninga, jis sudarė tik 0,6 proc. Vos prieš metus minėtasis rodiklis sudarė net 21,7 proc.

Verslo ciklo „dugno“ paieškos – kol kas bevaisės

Pirmojo 2009 m. ketvirčio neigiamas BVP rezultatas, nedarbo šuolis, įspūdingi gamybos bei prekybos „minusai“ sukretė daugelį pasaulio valstybių, tarp jų ir Lietuvą. Nenuostabu, jog šiųmetėje prastų ekonomikos naujienų jūroje net menkiausi teigiami poslinkiai ima atrodyti atsigavimo šaukliais. Vis dėlto daugelis jų gali suteikti apgaulingą viltį, ypač mūsų mažoje besivystančioje ekonomikoje.

Ūkio pakilimai ir nuopuoliai apibrėžiami pasitelkiant verslo ciklo teoriją, kurios esmė yra reguliarus ekonomikos aktyvumo pasikartojimas. Pastarasis dažniausiai matuojamas pagal realaus BVP pokytį, kartais vertinant labiau sofistikuotai – pagal atotrūkį tarp faktinio ir potencialaus BVP ar jų pokyčių. Pavyzdžiui, pagal plačiai paplitusį apibrėžimą, nuosmukis oficialiai skelbiamas tuomet, kai realus BVP mažėja du ketvirčius iš eilės. Naudojant potencialaus BVP pokyčių vertinimo metodą, stebima, ar faktinis BVP didėja sparčiau nei ilgalaikis istorinis vidurkis, ar lėčiau. Pirmuoju atveju konstatuojamas pakilimas bei verslo ciklo viršūnė, antruoju – kritimas ir ciklo „dugno“.

Vis dėlto, vertinant verslo ciklo stadijas, svarbi sisteminė analizė, naudojant ne vien sukurtos pridėtinės vertės, bet ir darbo rinkos, vartojimo rodiklius. Antai JAV nacionalinis ekonomikos tyrimų biuras (*National Bureau of Economic Research*) ūkio nuosmukį skelbia tuomet, kai stebimas ženklus ekonominio aktyvumo sumažėjimas, trunkantis ilgiau nei keletą mėnesių ir lydymas gamybos, užimtumo, realiųjų pajamų ir kitų rodiklių pokyčių.

Nors fazių pasikartojimai yra reguliarūs, tačiau jų trukmė (nuo vieno pakilimo ar nuosmukio iki kito) smarkiai skiriasi. JAV nacionalinio ekonomikos tyrimų biuro duomenimis, 1879–1992 m. laikotarpiu trumpiausias Vokietijos, Jungtinės Karalystės ir Prancūzijos verslo ciklas truko vidutiniškai 2,2 metų; ilgiausias – 10–23 metus; atitinkami JAV rodikliai 1854–2001 m. laikotarpiu buvo 1,5 metų ir 10,7 metų. Neabejotinai varijuoja ir verslo ciklo gylis – net ir išsivysčiusiose valstybėse ekonomikos plėtros ir nuosmukio ribos nėra „įrėžtos akmenyje“. Tiesa, po Antrojo pasaulinio karo pinigų ir išdolo politika smarkiai suaktyvėjo, dėl to išsivysčiusių šalių verslo ciklai tapo ilgesni (labiausiai pailgėjo plėtros fazė) ir ne tokie gilūs. Pavyzdžiui, trijų didžiausių Europos ūkių kilimo stadija nuo 1879 m. iki 1938 m. truko vidutiniškai 2,9 metų, o kritimo – 2,1 metų; po Antrojo pasaulinio karo – atitinkamai net 8,2 metų ir 1,9 metų.

Mažoje ir besivystančioje Lietuvos ekonomikoje daryti išvadas apie verslo ciklo trukmę dar keblu, kadangi po Nepriklausomybės atgavimo vyksta tik antrasis ciklas (žr. 8 diagramą). Matuojant ciklo fazes pagal faktinio BVP plėtros tempo atotrūkį nuo potencialiojo, galima identifikuoti pirmojo Lietuvos verslo ciklo viršūnę buvus pirmąjį 1998 m. ketvirtį, o „dugno“ – ketvirtąjį 1999 m. ketvirtį; taigi kritimo fazė užtruko 7 ketvirčius, arba beveik 2 metus. Nuo 2000 m. pradžios iki trečiojo 2007 m. ketvirčio tęsėsi ilga – 31 ketvirčio, arba beveik 8 metų, plėtros stadija. Visa pirmojo verslo ciklo trukmė (nuo viršūnės iki viršūnės) buvo 9,5 metų. Nors besivystančios Lietuvos ekonomikos dažnai neįmanoma įtalpinti į brandžių ūkių dinamikos rėmus, šiuo atveju mūsų ūkio raida nuostabiai sutampa su didžiųjų pasaulio ekonomikų patirtimi po Antrojo pasaulinio karo. Tiesa, pastarųjų nuosmukius praeityje dažniausiai sukeldavo pasiūlos šokai, o Lietuvoje pirmojo verslo ciklo „užsilenkimą“ sąlygojo išorinis paklausos sutrikimas – Rusijos krizė. Į atsigavimo stadiją 2000 m. mūsų šalies ūkį pirmiausiai grąžino pagyvėjęs eksportas, tačiau didžiąją pakilimo dalį – nuo 2002 m. – lėmė vidaus paklausos bumas. Taip pat pažymėtina, jog Lietuvos potencialaus BVP augimo tem-

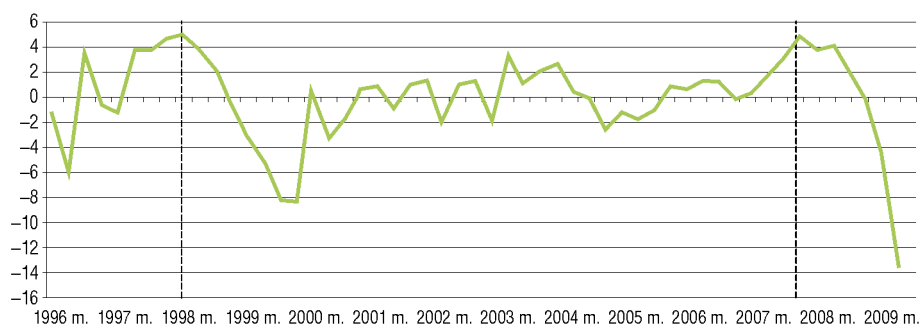
Vertinant verslo ciklo stadijas, svarbi ne vien pridėtinės vertės, bet ir darbo rinkos, vartojimo analizė.

Po Antrojo pasaulinio karo, Vokietijos, JK ir Prancūzijos ūkių pakilimo stadija tęsiasi vidutiniškai 8 metus, o kritimo – 2 metus.

Pirmojo Lietuvos verslo ciklo trukmė stebėtina sutapo su išsivysčiusių šalių patirtimi.

pas yra gana aukštas – 1996–2008 m. laikotarpiu jis vidutiniškai sudarė 6,4 proc. BVP. Taigi, kaip matyti iš 8 diagramos, techniškai konstatuoti Lietuvos ūkio perkaitimą pagal teigiamą BVP atotrūkį galima tik 2003 m. ir 2007–2008 m.

8 diagrama. Atotrūkis tarp faktinio ir potencialiojo* realaus BVP metinio pokyčio (proc. punktais, sezono įtaka pašalinta)

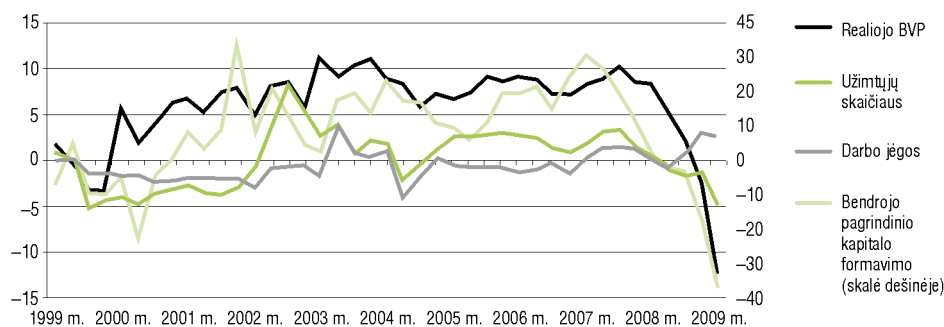
*Hodrick–Prescott filtro įvertis.

Ketvirtąjį 2007 m. ketvirtį prasidėjo jau 1,5 metų vykstanti ekonomikos lėtėjimo fazė. Beje, JAV ji prasidėjo kone tuo pačiu metu – Nacionalinio ekonomikos tyrimų biuro duomenimis, JAV verslo ciklo viršūnė buvo pasiekta 2007 m. gruodį. Verslo ciklo lūžį Lietuvoje pirmiausiai sukėlė vidaus paklausos smukimas, prasidėjęs perkaitusioje būsto rinkoje. Vėliau į staigiausio kritimo stadiją mūsų šalį „palydėjo“ smarkus išorės paklausos ir finansinių išteklių pasiūlos šokas trečiąjį 2008 m. ketvirtį. Deja, neguodžia tai, jog dabartinio nuosmukio gylys ir trukmė akivaizdžiai bus didesni nei praeitą dešimtmetį (žr. 8 diagramą).

Kapitalo nuosmukis neteikia artimo atsigavimo vilčių.

Dviejų pagrindinių nacionalinių pajamų generavimo šaltinių – kapitalo ir darbo jėgos – tendencijos kol kas neteikia artėjančio atsigavimo vilties (žr. 9 diagramą). Įmonės naujo kapitalo į gamybą ir paslaugų teikimą įlieja itin saikingai – pirmąjį 2009 m. ketvirtį bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas sudarė 2,8 mlrd. Lt to meto kainomis, mažiausiai nuo pirmojo 2005 m. ketvirčio. Įmonių materialinės investicijos pastatų ir inžinerinių statinių įsigijimui pirmąjį 2009 m. ketvirtį, palyginti su atitinkamu 2008 m. laikotarpiu, smuko net 73,3 proc., išlaidos žemės įsigijimui – 60,3 proc., įrengimų, mašinų ir transporto priemonių įsigijimui – 41,4 proc.; mažiausiai nukentėjo išlaidos įrengimų, mašinų, transporto priemonių remontui – tik 2,2 proc. palyginamosiomis kainomis. Darbo jėgos pasiūla, tiesa, pradėjo didėti, veikiausiai dėl grįžtančių emigrantų, tačiau užimtųjų skaičius toliau užtikrintai mažėja.

9 diagrama. Metinis realiojo BVP*, bendrojo pagrindinio kapitalo formavimo*, darbo jėgos ir užimtųjų skaičiaus pokytis (proc.)

*1999–2000 m. ir 2001–2009 m. duomenys nėra griežtai palyginami dėl vykstančio perskaiciavimo.

Pastebėtina, jog darbo rinkos atsigavimas yra inertiškas. Nedarbas greitai didėja ekonomikos nuosmukio metu, tačiau įžengus į plėtros stadiją, mažėja palengva. Pavyzdžiui, Lietuvoje teigiamas ekonomikos augimo tempas užfiksuotas jau 2000 m., tačiau užimtųjų skaičius ėmė didėti tik 2002 metais. Analogišką situaciją matome ir dabartinio nuosmukio metu – nedarbas ženkliai šoktelėjo jau praėjusių metų pabaigoje, o jo sumažėjimo laukiame tik už poros metų (žr. 1 priedo lentelę).

Įmonių investicijų pokyčiai yra vienas iš orientuojančiųjų (angl. *leading*) verslo ciklo rodiklių, padedančių įvertinti, ar greitai Lietuvos ekonomika pajus žemę po kojomis. Toliau apžvelgsime iš maždaug 40 teoriškai orientuojančiųjų indikatorių atrinktus geriausiai Lietuvos verslo ciklą apibūdinančius rodiklius ir jų rodomą ekonomikos judėjimo kryptį. Analizės rezultatai apibendrinti 2 lentelėje. Kaip matyti iš 4 ir 5 stulpeliuose pateiktų atitinkamo rodiklio ir realaus BVP metinių pokyčių koreliacijos koeficientų, kai kurių rodiklių (dirbtų valandų indekso, pelningumo koeficiento, leistų statyti pastatų ploto) sąryšis su verslo ciklu yra tampresnis rodikliui pirmaujant vienu ketvirčiu negu tą patį ketvirtį. Taigi galima laikyti, jog šių rodiklių pokyčiai geriau indikuoja būsimą nei esamą verslo ciklo momentą. Pavyzdžiui, pelningumo koeficiento sumažėjimas „pranašauja“ ateinantį ketvirtį būsiant ir menkesnį realaus BVP prieaugį.

Darbo rinkos atsigavimas seks vėliau nei verslo ciklo plėtros fazės pradžia.

2 lentelė. Naujausios orientuojančiųjų rodiklių Lietuvoje tendencijos

Rodiklis	Rodoma verslo ciklo kryptis	Naujausių duomenų laikotarpis	Rodiklio koreliacija su verslo ciklu*	
			Tą patį ketvirtį	Rodikliui pirmaujant vienu ketvirčiu
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas	Neigiama	2009 m. I ketv.	0,75	0,56
Pramonės užsakymų indeksas	Neigiama	2009 m. kovas	0,83	0,52
Dirbtų valandų indeksas	Neigiama	2008 m. IV ketv.	0,48	0,61
Gamintojų kainų indeksas	Neigiama	2009 m. gegužė	0,05	-0,10
Atsargų pokytis (iš BVP išlaidų metodu)	Neigiama	2009 m. I ketv.	0,70	0,31
Pelningumo koeficientas	Neigiama	2008 m. IV ketv.	0,45	0,54
Leistų statyti pastatų plotas	Neigiama	2009 m. I ketv.	0,42	0,56
Naujai įregistruoti automobiliai	Teigiama	2009 m. gegužė	0,84**	0,68**
Naujai įregistruoti bedarbiai	Teigiama	2009 m. gegužė	-0,84***	-0,74***
Būsto kainos	Neigiama	2008 m. IV ketv.	0,57	0,42
Pinigių kiekis P1	Neigiama	2009 m. balandis	0,73	0,65

* Metinių rodiklio ir realaus BVP pokyčių 1996–2009 m. koreliacijos koeficientas.

** Nuo 2004 m. I ketv.

*** Nuo 2004 m. II ketv.

Darbo savaitės trukmė, arba dirbtų valandų indeksas, laikomas orientuojančiuoju indikatoriumi, kadangi prieš mažindami darbuotojų skaičių darbdaviai linkę sutrumpinti darbo laiką. Dirbtų valandų indeksas Lietuvoje mažėja (palyginti su atitinkamu praėjusių metų ketvirčiu) jau nuo antrojo 2006 m. ketvirčio. Nėgana to, smukimo tempas nuolat didėjo ir ketvirtąjį 2008 m. ketvirtį pasiekė 11,3 proc.

Pramonės užsakymų indeksas tiesiogiai parodo paklausą pramoniniams gaminiams ir būsimus produkcijos pokyčius. Šio indekso metinis pokytis tapo neigiamas 2008 m. spalį (žr. 10 diagramą). Lietuvos rinkos užsakymai ėmė smukti jau liepą, tad pramonės užsakymus iki spalio dar „gelbėjo“ užsienio įmonių paraiškos. Nuo 2008 m. rugsėjo iki 2009 m. kovo indeksas smuktelėjo jau 37,7 proc., pasiekdamas antrojo 2006 m. ketvirčio lygį. Tiesa, 2009 m. vasarį ir kovą indekso mėnesinis pokytis iškopė į „pliuso zoną“, tačiau toks pagyvėjimas vei-

Pramonės produkcijos kainų ir atsargų pokyčiai nerodo ekonomikos pakilimo greitu laiku.

kiausiai yra tik šiokia tokia „kompensacija“ už įspūdingą 2008 m. spalio – 2009 m. sausio nuopuolį ir vėl gali greitai išnykti.

Pramonės produkcijos, arba gamintojų, kainų indeksas yra orientuojantis rodiklis pagal paklauskos–pasiūlos pusiausvyros aksiomą – kainos mažėja tuomet, kai krinta paklausa ar įmonės turi sukaupusias per daug atsargų ir norėtų jas realizuoti kad ir mažesnėmis kainomis. Metinis gamintojų kainų sumažėjimas Lietuvoje užfiksuotas 2008 m. gruodį ir nuo to laiko tik spartėjo, 2009 m. gegužę pasiekęs 15,1 proc. Neįskaitant rafinuotų naftos produktų, kita pramonės produkcija ėmė pigti nuo 2009 m. kovo ir gegužę buvo 5,5 proc. pigesnė nei prieš metus.

Panašus rodiklis, tik dar labiau orientuotas į ateitį, yra gamybos įmonių kainų pokyčių prognozė, skelbiama vadovų pasitikėjimo apklausose. Iš naujausių duomenų akivaizdu, jog nuo 2008 m. lapkričio gamybininkų tarpe įsivyravo defliacinės nuotaikos. Štai 2009 m. gegužę manančiųjų, jog artimoje ateityje jų produkcijos kainos kris, dalis net 37 proc. punktais viršijo atvirščiai galvojančių dalį. Vertų dėmesio teigiamų poslinkių šiame indekse taip pat kol kas nematyti.

Pagal I. Fisherio lygybę, pinigų kiekis, padaugintas iš pinigų apyvartos greičio, yra lygus prekių masės ir kainų lygio sandaugai, arba nominaliosioms ekonomikos pajamoms. Taigi ūkio dinamika tiesiogiai priklauso nuo pinigų kiekio pokyčių. Lietuvoje statistiškai geriausiai verslo ciklo pokyčius atspindi pinigų kiekio P1 dinamika. Šis rodiklis ėmė mažėti 2008 m. liepą, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, ir smukimo tempas spartėjo iki 2009 m. balandžio, pasiekdamas 19,2 proc.

Produkcijos atsargų pokyčiai atskleidžia, kokių paklauskos pokyčių įmonės laukia ateityje. Jei gamintojai ar prekybininkai tikisi paklauskos mažėjimo, atitinkamai bus „karpomos“ ir atsargos. Daroma realistiškesnė prielaida, jog daugelis įmonių yra pakankamai lanksčios greitai reaguoti į paklauskos pokyčius, t. y. atsargų kritimo nelemia netikėtas paklauskos šuolis. Iš BVP išlaidų metodu matyti, jog paskutinį praėjusių metų ir pirmąjį 2009 m. ketvirtį atsargų sumažėjo rekordiškai nuo 1995 m. – atitinkamai 1,3 mlrd. Lt ir 2,4 mlrd. Lt to meto kainomis. Nacionalinių sąskaitų duomenims antrina pramonės pasitikėjimo apklausa. Jau nuo 2007 m. gruodžio mėn. daugiau vadovų manė, jog jų pagamintos produkcijos atsargos per didelės, nei kad per mažos; 2009 m. kovo mėn. taip galvojančių dalis 20 proc. punktų viršijo teigiančių, jog atsargos nepakankamos, dalį. Tiesa, šis rodiklis 2009 m. balandį ir gegužę mažėjo, tačiau tam įtakos galėjo turėti veiklos sezoniskumas, ir prieš darant išvadas vertėtų palaukti 2–3 mėnesius.

Ilgesnį laiką besitęsiantis įmonių pelningumo smukimas įprastai rodo, jog ateityje įmonės bus mažiau pajėgios kelti darbuotojų atlyginimus bei investuoti į plėtrą ar produktyvumo didinimą. Lietuvoje nefinansinių įmonių pelningumo koeficientas nuo pirmojo 2008 m. ketvirčio yra mažesnis nei atitinkamą praėjusių metų laikotarpį. 2008 m. spalio–gruodžio mėnesiais užfiksuotas pirmasis neigiamas pelningumo koeficientas (–2,1 proc.) nuo pirmojo 2002 m. ketvirčio, o metinis kritimo tempas „įsibėgėjo“ iki 12,0 proc. punktų.

Jei akcijų kainos Lietuvoje kistų remiantis fundamentaliais veiksniais – pavyzdžiui, geromis įmonių naujienomis ar gautu pelnu, akcijų indeksas būtų patrauklus orientuojantis indikatorius. Vis dėlto mūsų šalies akcijų rinkoje pernelyg įsigalėjęs lūkesčių faktorius, todėl OMX Vilnius indeksas prastokai tinka verslo ciklui nusakyti. Įdomumo dėlei galima pastebėti, jog šis rodiklis kyla jau trečią mėnesį iš eilės ir nuo kovo 10 d. iki birželio 16 d. jau padidėjo 21,8 proc., nors metinis nuosmukis išliko didžiulis – 57,6 proc.

Išduotų statybos leidimų pagausėjimas iš anksto signalizuoja apie būsimą statybų pagyvėjimą. Turint omenyje, kad statybos teikia užsakymų įvairioms pramonės šakoms ir kitiems ekonomikos sektoriams, tai „įspėja“ ir apie laukiantį viso ūkio atsigavimą. Deja, po 2002–2007 m. bumo, kuomet kas ketvirtį fiksuotas dviženklis metinis prieaugio tempas, bendras

Akcijų indeksas, vienas populiariausių orientuojančių rodiklių, Lietuvoje prastai pritaikomas dėl pernelyg didelio lūkesčių vaidmens.

Statybos leidimų mažėjimas įspėja apie užsitęsiantį ūkio nuopuolį.

leistų statyti pastatų plotas labai lėtai didėjo jau pirmąjį ir antrąjį 2008 m. ketvirčius, o nuo trečiojo praėjusių metų ketvirčio krenta įspūdingu tempu. Antai naujausiais prieinamais duomenimis, pirmąjį 2009 m. ketvirtį leista statyti 36,5 proc. mažiau gyvenamųjų ir negyvenamųjų pastatų ploto nei atitinkamą 2008 m. ketvirtį.

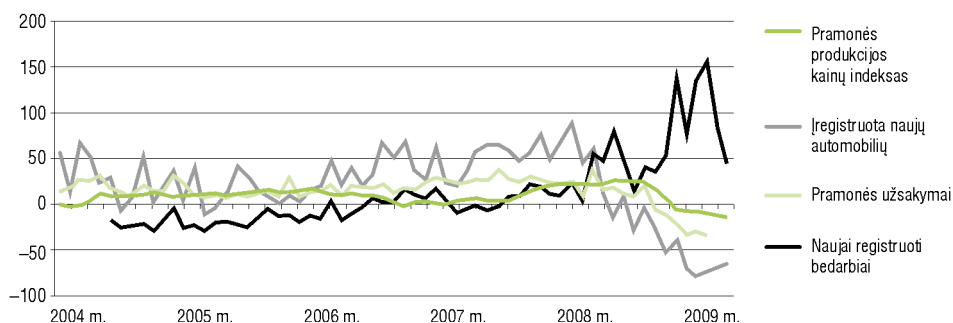
Naujai įregistruotų bedarbių skaičius yra greičiausiai į verslo ciklą reaguojantis darbo rinkos rodiklis, ypač ekonomikos plėtros lėtėjimo metu. Mūsų šalyje šio rodiklio nenutrūkstamas kilimas, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, prasidėjo 2007 m. liepą. Nuo 2008 m. balandžio kilimo tempas nuolat viršijo trečdali, o 2008 m. gruodžio – 2009 m. balandžio kas mėnesį sudarė 78–156 proc. Šių metų gegužę naujų bedarbių gausėjimo tempas smuko iki 42,4 proc., tačiau tokia traukimosi tendencija turėtų išsilaikyti bent 3–4 mėnesius, kad ją būtų galima laikyti ūkio naujienų „pragiedruliu“.

Automobilių pardavimai reprezentuoja investicinių ir ilgalaikio vartojimo prekių grupę, kuri yra žymiai jautresnė verslo ciklo pokyčiams nei trumpalaikio vartojimo prekės. Naujai įregistruotų automobilių skaičiaus augimo tempai Lietuvoje pradėjo smarkiai lėtėti 2008 m. gegužę, 76,8 proc. metinio kritimo „viršūnę“ pasiekė 2009 m. vasarį, o po to palengva traukėsi iki 67,7 proc. metinio nuopuolio 2009 m. gegužę. Analogiškai pagal mažmeninės prekybos indeksą, variklinių transporto priemonių ir motociklų pardavimas stoti ėmė 2008 m. gegužę, o dviženklį metinio kritimo tempą nuolat išlaiko nuo 2008 m. spalio. Nors kritimo tempas šių metų pavasarį sumažėjo keletu procentinių punktų, jis tebėra didžiulis, 2009 m. balandį sudaręs minus 54,4 proc.

Būsto kainų pokyčiai neblogai atspindi vidaus paklausos pokyčius bei būsimą statybos sektoriaus kryptį. Analizei naudojome Registrų centro skelbiamą būsto kainų indeksą, kurio augimas smarkiai sulėtėjo antrąjį 2008 m. ketvirtį, o neigiamu tapo ketvirtąjį 2008 m. ketvirtį. Turint omenyje tai, jog Registrų centro skelbiamas kainų indeksas kinta vėliau nei rinkos būsto kainos, bei nekilnojamojo turto agentūrų pateikiamą statistiką, laikytina, jog būsto kainos ėmė mažėti 2007 m. pabaigoje – 2008 m. pradžioje ir iki šiol išlaiko mažėjimo tendenciją.

Apibendrinant galima pastebėti, jog iš apžvelgtų rodiklių, tam tikrų teigiamų mėnesinių pokyčių rodo pramonės užsakymai, naujų automobilių pardavimai, sumažėjęs naujai įregistruotų bedarbių skaičius (žr. 10 diagramą). Vis dėlto šie teigiami poslinkiai dar yra pernelyg trapūs, jog signalizuotų ūkio atsigavimą. Geriausiai atveju, jie rodo ūkio kritimo stabilizaciją. Norint nesuklysti nustatant verslo ciklo dugną, derėtų stebėti svarbiausių orientuojančių rodiklių kompleksą ir sulaukti bent keletą mėnesių išliekančių pozityvių rodiklio kitimo tendencijų.

10 diagrama. Metinis kai kurių orientuojančių rodiklių pokytis (proc.)

Naujai įregistruotų bedarbių lėtesnis didėjimas bei automobilių pardavimų nuosmukio mažėjimas turėtų tęstis bent keletą mėnesių, kad uždirbtų „pragiedruli“ vardą.

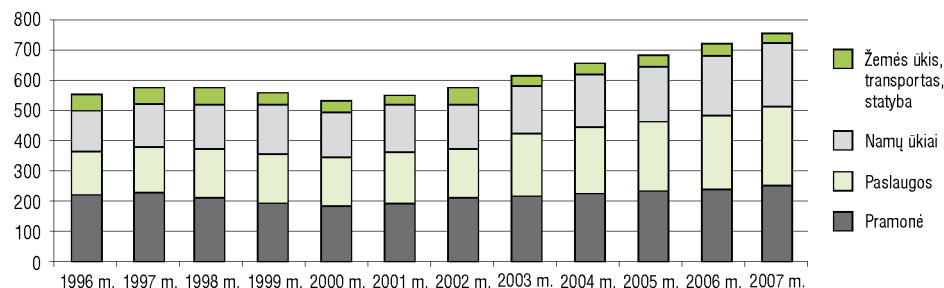
Lietuvos elektros rinkos po Ignalinos AE uždarymo perspektyvos

Lietuvai nepavykus išsiderėti Ignalinos AE darbo pratęsimo, šalis turės importuoti daugiau ir brangesnės elektros energijos. Tačiau importą ribos Rusijos elektros sistemos techniniai apribojimai, eksporto monopolizacija bei Lietuvos energetikos įmonių ekonominiai interesai. Kritusi elektros paklausa ir sumažėjusios pasaulinės energijos kainos leidžia artimiausiu metu tikėtis palankesnių elektros importo sąlygų. Naujo efektyvesnio Lietuvos elektrinės 444 MW bloko statyba ir elektros jungtys tarp Estijos ir Suomijos, Lietuvos ir Švedijos taip pat turėtų pristabdyti energijos kainų šuolį. Vidutinio laikotarpio naftos kainų prognozės nedžiugina. Todėl energijos taupymo priemonių įgyvendinimas lieka aktualus.

Po Ignalinos AE uždarymo Lietuva taps elektros importuotoja.

Kaip ir prognozavome praėjusiais metais, Lietuvai nepavyko išsiderėti Ignalinos AE darbo pratęsimo. Jau po pusmečio Lietuva uždarys vienintelį veikiančią Ignalinos jėgainės bloką ir praras atominės valstybės vardą. Iš elektros gamintojo Ignalinos AE pavirs vienu iš stambiausių elektros vartotojų, nes dar ilgą laiką bus būtina užtikrinti jėgainės saugumą. Bet svarbiau yra tai, kad Lietuva iš elektros eksportuotojos taps elektros importuotoja.

11 diagrama. Elektros energijos galutinis suvartojimas (tūkst. t naftos ekvivalentų)

Šalies verslui ir gyventojams teks priprasti ne tik prie aukštesnių elektros kainų, bet ir prie padidėjusios elektros tiekimo sutrikimų rizikos. Tokie pokyčiai ekonominės krizės laikotarpiu neigiamai veikia rinkos dalyvių pasitikėjimą artimiausia ateitimi ir atitinkamai gali neigiamai įtakoti jų investicinius sprendimus. Pramonei, kuri Lietuvoje suvartoja trečdali visos elektros energijos ir yra Lietuvos eksporto variklis, teks didžiausias iššūkis prisitaikyti prie išaugusių elektros sąnaudų.

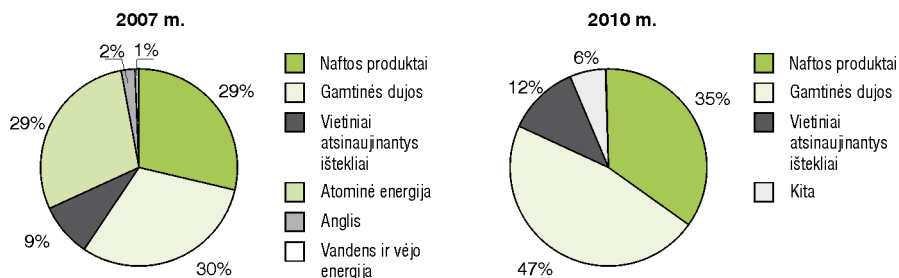
Rusijos santykiai su kaimynais artėjant žiemai vėl gali pa-blogėti.

Permainų mastą sunku pervertinti, ypač atsižvelgiant į sudėtingus energijos tiekimo santykius tarp Rusijos, Ukrainos ir Baltarusijos. Labai tikėtina, kad po pusmečio gali pasikartoti Rusijos–Ukrainos dujų konfliktas bei atsinaujinti Baltarusijos–Rusijos ginčas dėl dujų kainos.

Tačiau nepaisant nerimo dėl ateities, įmonėms būtina planuoti savo veiklą. Prognozavimas yra nedėkingas dalykas net ir esant santykinai stabiliai makroekonominėi aplinkai, tačiau tampa dar sunkesniu uždaviniu, kai pasaulis išgyvena vienalaikę globalią finansinę ir ekonominę krizę. Viena išu – investicijų, mažinančių energijos sąnaudas ir didinančių gamybos efektyvumą, reikės daugiau negu anksčiau.

Po IAE uždarymo Lietuvos pirminių energijos šaltinių struktūra radikaliai pasikeis – prarastą atominę energiją turėtų kompensuoti maždaug lygiomis dalimis padidėsiantis naftos produktų ir gamtinių dujų importas iš Rusijos. Žinoma, gamtinių dujų ir mazuto proporcijos gali svyruoti priklausomai nuo tarptautinių kainų ir tiekimo aplinkybių. Pirminių energijos šaltinių struktūra 2007 ir 2010 m. parodyta 12 diagramoje.

12 diagrama. Pirminių energijos šaltinių struktūra 2007 ir 2010 m.

Nors Lietuva yra labai gerai integruota į buvusią Sovietų Sąjungos energetinę sistemą ir galėtų elektrą importuoti pigiau negu gaminti pati, yra keletas elektros importo apribojimų: techninių, politinių ir ekonominių.

Pagrindinė techninė kliūtis būtų Rusijos elektros tinklo pralaidumo trūkumas ir nusistovėję prekybos srautai. Pagrindinis Lietuvos tiltas su Rusija yra vadinamoji Smolensko jungtis (750 kV, 1500 MW) į Ignalinos AE. Tačiau šios jungties panaudojimas importui yra apsunktas dėl Rusijos eksporto srautų į Suomiją. Rusija 1500 MW DC tiltu iš Šiaurės Vakarų regiono eksportuoja elektrą į Suomiją, o vidinė Rusijos jungtis tarp Centrinės ir Šiaurės Vakarų regionų yra nepakankamai galinga, kad užtikrintų elektros eksportą tokiu pačiu mastu ir į Lietuvą. Atsižvelgiant į tai, kad Rusijos eksporto sutartys yra ilgalaikės, elektros eksporto apimtis į Suomiją mažai priklauso nuo ekonominės situacijos. Kita vertus, Smolensko–Ignalinos jungtis didžiąją laiko dalį leidžia Baltarusijai importuoti energiją iš Rusijos ar užtikrina tranzitą į Kaliningrado sritį, taip apribojant (arba, piko metu, išvis nepaliekant) importo pajėgumų į Lietuvą ir Latviją panaudojimą.

Politiniai energetikos rinkos ypatumai Rusijoje taip pat neigiamai veikia elektros importo galimybes. Nors Rusija nuo praėjusių metų vidurio įgyvendino ambicingą elektros sistemos reformą, atskyrusi elektros gamybą nuo perdavimo ir tiekimo (beje, taip aplenkdamą net ES pagal reformos gylį ir mastą), jos rinka liko uždara. Todėl Rusija, norėdama išlaikyti žemas elektros kainas vidaus rinkai, riboja elektros eksportą ir jį vykdo pasinaudodama monopolinėmis elektros prekybos įmonėmis tarpininkėmis. Elektros eksportą iš Rusijos kontroliuoja dukterinė RAO JES įmonė *Inter RAO JES*, o ši įmonė savo ruožtu bando monopolizuoti Rusijos elektros pardavimą užsienio rinkose. Pavyzdžiui, *Inter RAO JES* per kitą savo dukterinę bendrovę, registruotą Suomijoje, *RAO Nordic* Lietuvoje, turėdama kontrolinį akcijų paketą, valdo įmonę *Energijos realizacijos centras* (ERC).

ERC, turėdama tokį užnugarį, monopolizuos elektros tiekimą į Lietuvą nuo 2010 metų ne tik iš Rusijos, bet ir iš Baltarusijos. 2009 m. vasario pradžioje ERC ir Baltarusijos valstybinė energetikos bendrovė *Belenergo* pasirašė ilgalaikę elektros energijos tiekimo į Lietuvą sutartį. Dar po mėnesio, kovo 19 d., ERC ir Rusijos energetikos bendrovė *Inter RAO JES* pasirašė ilgalaikę (iki 2020 m.) elektros energijos tiekimo į Lietuvą sutartį. Kaip teigia ERC savo spaudos pranešime, pagal su Rusijos ir Baltarusijos energetikos bendrovėmis pasirašytas sutartis, ERC rezervavo laisvą elektros linijų pajėgumą Rusijoje ir Baltarusijoje. Galima manyti, kad kiti tiekėjai neturės galimybių importuoti elektros šiomis linijomis. ERC teigimu, sutartys garantuoja minimalų 2,5 mlrd. kilovatvalandžių (kWh) per metus elektros kiekį iš Rusijos, o bendras ERC galimas tiekti elektros kiekis iš Rusijos ir Baltarusijos sieks apie 7 teravatvalandžių (TWh) elektros energijos per metus.

Elektros importą riboja techniniai, politiniai, ir ekonominiai veiksniai.

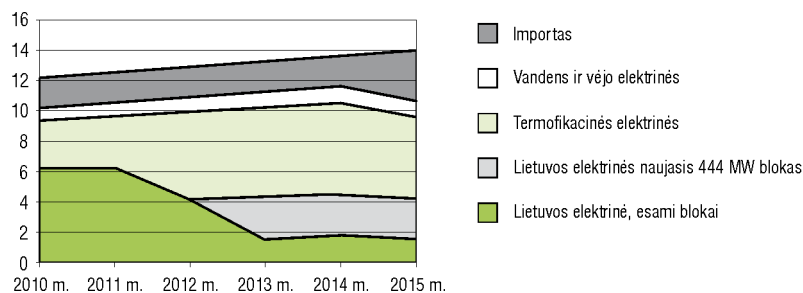
Elektros importas iš Rusijos ir Baltarusijos yra galimas tik per tarpininką.

Susiklosčiusi ekonominė ir reguliavimo aplinka Lietuvoje taip pat veikia kaip tam tikras importą ribojantis veiksnys. Kol veikia Ignalinos AE, elektros energijos kainos, pagamintos termofikaciniu režimu kombinuoto elektros ir šilumos gamybos ciklo elektrinėse, buvo reguliuojamos pagal Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos (VKEKK) „įpareigojimų teikti viešuosius interesus atitinkančias paslaugas“ taisykles. Kadangi šių smulkesnių elektros tiekėjų kainos buvo nekonkurencingos, palyginti su pigia Ignalinos AE energija, jų gaminama elektra buvo superkama brangiau, norint užtikrinti šių įmonių gyvybingumą. Nors Ignalinos AE jau greitai neveiks, bet Lietuvos vidaus energetikos rinkos dalyvių veiklos įpročiai, ekonominiai interesai ir poreikis valstybės reguliavimo pagalba užsitikrinti pakankamus piniginius srautus, siekiant aptarnauti turimus įsipareigojimus bei finansuoti naujas investicijas, išliks.

Vietinės termofikacinės elektrinės bus pagrindiniai energijos tiekėjai į rinką.

Dėl šių priežasčių Lietuvos energetikos sistemos veikėjai ir politikai bandys rasti priimtina santykį tarp elektros importo ir gamybos šalies viduje. Nors importas išaugs, tačiau kol kas planuojama, kad tiek Lietuvos elektrinė Elektrėnuose, tiek kitos vietos termofikacinės elektrinės bus pagrindiniai tiekėjai elektros rinkoje (žr. 13 diagramą).

13 diagrama. Lietuvos apsirūpinimo elektra šaltiniai 2010–2015 m. (TWh)

Sumažėjusios naftos kainos, smukęs vartojimas, ir realūs elektros jungčių statybos darbai suteikia daugiau derybinių galių dėl palankesnio elektros importo.

Nepaisant minėtų importą ribojančių veiksnių, yra ir palankių aplinkybių, kurios leidžia tikėtis mažesnio elektros energijos kainų šuolio po Ignalinos AE uždarymo negu buvo anksčiau prognozuota. Sumažėjusios pasaulinės naftos ir kitų energijos rūšių kainos yra pagrindinis veiksnys, siekiant pigesnio importo. Reguliavimo pokyčiai Lietuvoje ir ES, ekonominis nuosmukis ir aktyvus elektros jungčių plano įgyvendinimas taip pat didina derybines galias siekiant importo palankiomis kainomis.

Trečiojo Europos Sąjungos energetikos direktyvų paketo priėmimas yra svarbiausias energetikos sektoriaus reguliavimo pokytis ES mastu per pastaruosius metus. Ši direktyva verčia ES šalių energetikos įmones griežčiau atskirti savo gamybos, perdavimo ir skirstymo veiklas. Tikimasi, kad šios pastangos Europoje padidins integraciją tarp nacionalinių elektros tinklų, išplės elektros rinkas ir kartu suteiks didesnę pasirinkimą vartotojams. Lietuvai, tikėtina, šie poslinkiai turėtų padėti greičiau sukurti Baltijos šalių elektros rinką ir pastatyti elektros jungtis į Švediją ir Lenkiją.

Lietuvoje taip pat įvyko daug energetikos sektoriaus reguliavimo aplinkos pokyčių, kurie suteikė didesnes galias VKEKK nustatyti viršutines elektros skirstymo ir perdavimo kainas. Be to, Energetikos ministerija tikisi įgyvendinti elektros aukciono mechanizmą apsirūpinant net iki 50 proc. viso elektros poreikio. Tokios ambicijos teikia vilčių, kad elektros aukcionas padės užtikrinti konkurencingas kainas.

Ekonomikos nuosmukis ir elektros poreikio sumažėjimas yra bene svarbiausias veiksnys, kuris gali lemti, kad Rusijoje ir Estijoje, kur yra pertekliniai elektros gamybos pajėgumai, atsiras daugiau paskatų siūlyti Lietuvai elektrą palankesnėmis sąlygomis. Elektros vartojimas smunka visose aplinkinėse valstybėse, nes mažėja gamyba ir ekonominis aktyvumas.

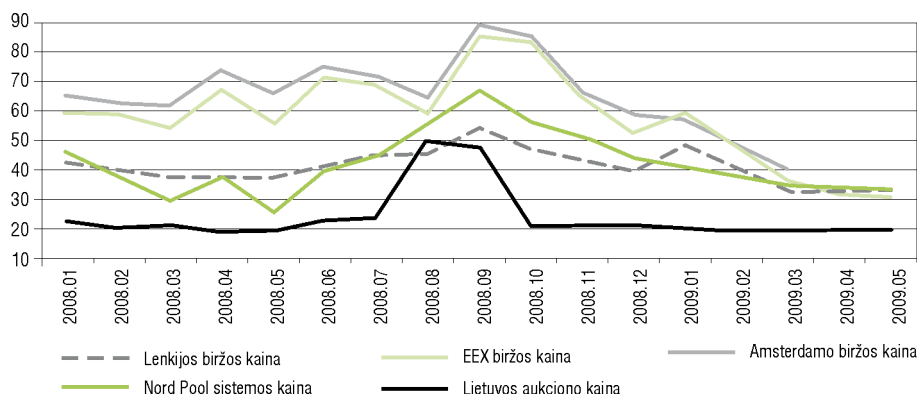
Nors praėjusių metų pabaigoje Lietuvos specialistai prognozavo, kad elektros suvartojimas šalyje kris apie 4,5 proc., tikėtina, kad dėl gilesnio ekonomikos nuosmukio elektros suvartojimas kris dvigubai daugiau.

3 lentelė. Elektros energijos metinis vartojimo pokytis 2009 m. (proc.)

	Sausis	Vasaris	Kovas	Balandis	Gegužė
Lietuva (be stambųjų vartotojų)	-5,5	-9,4	-0,4	-13,1	-8,8
Rusija	-8,6	-5,4	-4,1	-4,8	-7,7
Latvija	-7,0	-8,3	-7,7	n.d.	n.d.
Estija	-4,0	-3,0	-2,7	-9,8	n.d.

Elektros vartojimo nuosmukis akivaizdus ne tik aplinkinėse rinkose, bet ir visoje Europoje. Visuose pagrindiniuose elektros prekybos aukcionuose elektros kainos krinta. Lietuvoje elektros kainos aukcione šokteli į viršų tik tada, kai Ignalinos AE yra stabdoma remontui, o kai ji veikia, jos gaminamos elektros kaina diktuoja žemas kainas šalyje.

14 diagrama. Vidutinės mėnesinės elektros kainos (spot) (EUR/MWh)

Aktyvus elektros jungčių įgyvendinimo tempas dabartiniams elektros importuotojams taip pat turėtų kelti nerimą. Estijos–Suomijos jungties pralaidumo padidinimas nuo dabartinių 350 MW iki 1000 MW priartins Nord Pool sistemos elektros kainas Baltijos šalims. ES parama Estlink-2 projektui leidžia tikėtis, kad statybos netruks ilgai ir bus baigtos 2013 metais. Lietuvos–Švedijos, Lietuvos–Lenkijos tiltai bus įgyvendinami kiek lėčiau, nes techninis pasiruošimas užtruks ilgiau. Nepaisant didesnių kliūčių, tikėtina, kad jau 2015 metais Lietuvos–Švedijos elektros jungtis gali būti baigta. Matant konkrečius elektros jungčių statybos darbus, elektros importuotojai, tikėtina, sieks neprarasti ilgalaikių klientų ir galbūt sutiks su šiek tiek mažesne pelno marža.

Lietuvos elektrinės modernizacija Elektrėnuose taip pat leis pristabdyti elektros kainų šuolį. Naujo kombinuoto ciklo dujų turbininio bloko statyba Elektrėnuose jau pradėta. Naujo bloko galia sieks 444 MW, ir jis turėtų būti pradėtas eksploatuoti 2012 m. Lietuvos elektrinės vadovų vertinimu naujojo jėgainės bloko gaminama elektra bus 30 proc. pigesnė nei gaminama senųjų blokų. Jų teigimu, naujam blokui reikės 600 mln. kubinių metrų dujų per metus. Gegužės mėnesį gamtinių dujų kaina buvo apie 600 litų už 1000 kubinių metrų. Be to, Lietuvos elektrinė ketina pasirašyti sutartį su Mažeikių nafta, iš kurios 2010 metais turėtų nupirkti 500 tūkst. tonų mazuto – 10 kartų daugiau nei šiemet. Tai sudarys tris ketvirtadalius viso jėgainės naudojamo kuro, be to, mazutas turėtų būti 10 proc. pigesnis už dujas.

Estlink-2 tiltas gali būti įgyvendintas iki 2013 metų.

Naujo 444 MW elektrinės bloko Elektrėnuose gaminama elektra bus 30 proc. pigesnė nei senųjų blokų.

**Naftos paklausa ir
kainos gali išaugti
greičiau nei manyta
iki šiol.**

Tačiau palankios tarptautinės energetinių išteklių kainos neegzistuos ilgai. Nors dabar energetinių išteklių kainos yra nukritusios palyginti su prieš metus buvusiu lygiu, jos vėl pradėjo sparčiai kilti, ieškant pasaulio ekonomikos atsigavimo ženklų. Pagal naujausius Tarptautinės energetikos agentūros plėtros scenarijus, energijos paklausa ir atitinkamai kainos vėl didės atsigavus pasaulio ekonomikai. Tai suprantama, nors nauja yra tai, kad energijos kainų šuolis bus daug didesnis ir staigesnis negu manyta iki šiol. Pagal naujausią prognozę, naftos kaina 2030 m. bus 80 proc. aukštesnė palyginamosiomis kainomis negu pagal praėjusių metų pagrindinį raidos scenarijų ir sieks apie 130 JAV dolerių už barelį (vertinant pagal 2007 m. dolerio už barelį vertę). Kadangi investicijos į naftos gavybą yra karpomos ir nukeliamos ateičiai, net ir saikingas ekonomikos atsigavimas gali sukelti naftos ir naftos produktų pasiūlos trūkumą rinkoje, o tai vėl pakeltų kainas į nepageidaujamas aukštumas jau apie 2013 metus. Panašios nerimą keliančios nuotaikos užvaldo ir kitus analitikų padalinius. Pvz., JAV konsultacijų bendrovės *McKinsey* konsultantai numato energijos kainų šuolį jau 2010 metais.

Energijos kainos taip pat turėtų augti atsižvelgiant į kovos su klimato kaita darbotvarkę. Šių metų pabaigoje įvyks didžioji Kopenhagos konferencija, skirta kovai su klimato kaita. Jos išvados turėtų pratęsti Kyoto susitarimą. Tai reiškia, kad gali būti sutarti papildomi anglies dvideginio taršos apribojimai. Todėl akmens anglies, vieno iš gausiausių dabartinių energijos išteklių, vartojimas bus papildomai apmokestintas. Atominės energijos ar atsinaujinančių išteklių energijos šaltinių plėtojimas yra brangus ir ilgai užtrunkantis. Todėl vidutiniu laikotarpiu naftos ir gamtinių dujų paklausa ir kainos turėtų išaugti.

Tokiomis aplinkybėmis energijos vartotojams reikia rengtis aukštesnių energijos kainų laikotarpiui jau dabar. Būtina diegti naujas, energiją taupančias technologijas, gaminti aukštesnės pridėtinės vertės produktus. Taip pat reikia nuosekliai ir kryptingai įgyvendinti tiek šilumos, tiek kitų energijos rūšių taupymo priemones.

PRIEDAS

1 lentelė. Pagrindiniai ekonominiai ir finansiniai rodikliai 2000–2011 m.

	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m. (faktas)	2009 m. (prognozė)	2010 m. (prognozė)	2011 m. (prognozė)
Realiojo BVP metinis pokytis (proc.)	4,1	6,7	6,9	10,2	7,4	7,8	7,8	8,9	3,0	-13,6 (I ketv.)	-15,5	-3,5	3,0
Nominalusis BVP (mlrd. Lt)	45,737	48,637	52,070	56,959	62,698	72,060	82,793	98,139	111,499	20,653 (I ketv.)	106,482	107,014	115,575
Valdžios sektoriaus balansas (ESS'95, proc. BVP)*	-3,2	-3,6	-1,9	-1,3	-1,5	-0,5	-0,4	-1,0	-3,2	-	-7,0	-5,0	-3,0
Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI (proc.)	1,1	1,6	0,3	-1,1	1,2	2,7	3,8	5,8	11,1	9,3 (gegužė)	5,0	2,0	2,5
Einamosios sąskaitos balansas (proc. BVP)	-5,9	-4,7	-5,1	-6,8	-7,7	-7,1	-10,6	-14,6	-11,6	-	0,0	0,5	1,0
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (be individualių įmonių, IV ketv., Lt)	1073,2	1087,1	1145,1	1207,9	1310,2	1453,4	1731,7	2052,0	2319,1	2193,1 (I ketv.)	2017,6	1916,7	1964,7
Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio metinis pokytis (be individualių įmonių, IV ketv., proc.)	-0,5	1,3	5,3	5,5	8,5	10,9	19,1	18,5	13,0	1,9 (I ketv.)	-13,0	-5,0	2,5
Nedarbo lygis (tyrimo duomenimis, vidutinis, proc.)	16,4	17,4	13,8	12,4	11,4	8,3	5,6	4,3	5,8	11,9 (I ketv.)	14,0	15,5	16,0
Bankų klientams suteiktos paskolos (laikotarpio pabaigoje, mlrd. Lt)	5,519	6,503	7,933	12,099	16,898	25,957	38,641	60,114	71,461	68,967 (I ketv.)	62,886	62,886	66,030
Bankų klientams suteiktų paskolų metinis pokytis (proc.)	-0,9	17,8	22,0	52,5	39,7	53,6	48,9	43,9	18,9	9,4 (I ketv.)	-12,0	0,0	5,0
Indėliai ir akredityvai (laikotarpio pabaigoje, mlrd. Lt)	8,596	10,416	11,677	13,574	17,860	25,133	30,293	40,109	38,231	37,984 (I ketv.)	35,173	34,469	36,193
Indėlių ir akredityvų metinis pokytis (proc.)	23,9	21,2	12,1	16,2	31,6	40,7	20,5	23,4	-4,7	-4,4 (I ketv.)	-8,0	-2,0	5,0
Vidutinė paskolų litais palūkanų norma (laikotarpio pabaigoje, proc.)	11,03	8,13	6,08	5,07	5,67	4,70	5,37	8,61	10,08	7,78 (balandis)	8,00	7,50	6,50

* 2000–2006 m. ir 2007–2011 m. paskolų ir indėlių duomenys bei prognozės nėra griežtai palyginami dėl metodologijos pokyčių.

2 lentelė. Ekonomikos sektorių santykinė svarba ir augimo tempai

	Santykinė dalis (proc.)					Metinis pokytis palyginamosiomis kainomis (proc.)				
	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Bendroji pridėtinė vertė*	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	7,4	7,8	7,8	8,9	3,0
Žemės ūkis, medžioklė ir žuvininkystė	4,7	4,8	4,3	4,5	4,5	-0,5	2,0	-10,0	13,2	1,5
Išgaunami pramonė	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	-4,6	-8,6	-2,0	-1,8	-7,2
Apdirbamoji pramonė	20,9	20,8	20,1	19,0	18,6	11,8	8,6	9,5	7,5	2,1
Elektros, dujų ir vandens tiekimas	4,4	4,0	3,5	3,1	3,2	7,4	0,0	0,3	1,1	-0,4
Statyba	7,2	7,5	8,8	10,2	10,0	7,3	11,4	21,0	21,2	1,2
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	17,5	17,3	16,7	16,7	16,7	9,4	9,7	6,7	12,2	3,2
Viešbučiai ir restoranai	1,5	1,4	1,3	1,3	1,3	4,3	5,5	6,5	1,4	1,8
Transportas, sandėliavimas ir ryšiai	12,7	12,7	12,7	13,0	12,7	7,1	11,0	10,3	12,3	5,5
Finansinis tarpininkavimas	1,9	2,3	2,9	3,5	3,5	3,7	2,7	8,8	4,5	2,5
Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	10,5	11,5	12,1	11,9	12,1	9,0	12,5	13,4	6,2	5,0
Valstybės valdymas ir gynimas, privalomasis socialinis draudimas	7,5	7,0	7,0	6,5	6,4	4,5	3,6	5,2	3,8	3,9
Švietimas	5,1	4,6	4,4	4,3	4,8	4,4	1,8	-1,1	-0,5	3,3
Sveikata ir socialinis aprūpinimas	2,7	2,7	3,0	3,0	3,2	1,7	4,3	1,4	2,9	1,8
Kita veikla	2,9	2,8	2,6	2,5	2,5	0,2	4,0	3,8	4,5	2,8

* BVP gaunamas susumavus bendrąją pridėtinę vertę bei gaminių mokesčius ir atėmus subsidijas.

3 lentelė. Eksportas pagal prekių grupes (mln. Lt)

	Eksportas							Užsienio prekybos balansas <i>f.o.b.</i> kainomis (proc.)*		
	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m. I ketv.	Santykinė dalis 2009 m. I ketv. (proc.)	Metinis pokytis 2009 m. I ketv. (proc.)	2008 m. I ketv.	2009 m. I ketv.
Iš viso	25 819	32 767	38 888	43 192	55 477	9424	100,0	-25,1	-15,1	-2,6
Mineraliniai produktai	6510	8940	9292	5902	13 850	1995	21,2	-32,2	-22,0	-17,5
Žemės ūkio ir maisto produktai	2956	4209	5417	7346	8876	1854	19,7	-4,9	3,8	10,4
Chemijos pramonės produkcija	1793	2390	2515	3477	5359	1030	10,9	-9,9	-17,1	-8,0
Mašinos ir įrenginiai	3287	4079	4886	5589	5895	849	9,0	-37,6	-29,0	-19,9
Tekstilė ir tekstilės dirbiniai	3022	3043	3228	3263	3046	680	7,2	-12,6	6,0	10,6
Plastikai, kaučiukas ir jų dirbiniai	779	1186	2000	3430	3303	584	6,2	-30,9	7,1	16,9
Baldai	1566	1809	2208	2665	2642	582	6,2	-13,2	52,3	65,8
Transporto priemonės	2339	2707	3948	4557	4758	580	6,2	-45,9	-37,7	-5,9
Mediena, popierius ir jų dirbiniai	1598	1908	2137	2660	2463	434	4,6	-32,8	2,7	10,7
Metalai ir jų dirbiniai	1138	1434	1780	2262	2660	401	4,3	-34,0	-26,6	-10,8
Kitos prekės	831	1062	1478	2041	2625	435	4,6	-23,2	-22,9	-8,5

* Atitinkamos prekių grupės apyvartos dalis; importo vertė perskaičiuota *f.o.b.* kainomis.

4 lentelė. Pagrindiniai Lietuvos užsienio prekybos partneriai 2009 m. I ketv.

	Eksportas			Importas			Užsienio prekybos balansas f.o.b. kainomis (proc.)*	
	Mln. Lt	Santykinė dalis (proc.)	Metinis pokytis (proc.)	Mln. Lt	Santykinė dalis (proc.)	Metinis pokytis (proc.)	2008 m. I ketv.	2009 m. I ketv.
Iš viso	9424,0	100,0	-25,1	10 451,2	100,0	-41,8	-15,1	-2,6
Europos Sąjunga	6210,2	65,9	-21,2	6039,8	57,8	-43,5	-12,6	4,0
Latvija	943,8	10,0	-35,5	640,1	6,1	-33,2	23,3	21,6
Vokietija	866,9	9,2	-14,2	1223,2	11,7	-44,2	-34,7	-14,6
Estija	613,3	6,5	-1,4	256,4	2,5	-52,3	9,8	43,1
Lenkija	547,7	5,8	-22,8	998,3	9,6	-42,1	-39,5	-26,8
Nyderlandai	479,9	5,1	31,1	457,6	4,4	-35,9	-29,9	4,9
Jungtinė Karalystė	446,3	4,7	-20,1	190,3	1,8	-47,4	23,8	42,3
Prancūzija	441,0	4,7	-35,5	250,9	2,4	-54,0	13,7	29,8
Danija	397,1	4,2	-49,0	274,8	2,6	-34,8	32,1	20,7
Švedija	391,5	4,2	-9,4	257,9	2,5	-57,5	-14,3	23,0
Ispanija	213,9	2,3	-29,9	141,1	1,4	-52,7	3,8	23,0
Suomija	209,8	2,2	36,2	191,2	1,8	-55,5	-45,2	7,2
Belgija	201,3	2,1	8,5	285,8	2,7	-40,9	-42,5	-14,8
Italija	176,1	1,9	-17,9	336,6	3,2	-42,5	-44,3	-29,0
Čekija	71,9	0,8	-33,4	165,0	1,6	-35,2	-38,3	-37,1
Airija	35,8	0,4	-33,7	19,4	0,2	-42,3	25,6	32,0
Vengrija	33,4	0,4	-26,0	128,5	1,2	-9,4	-49,8	-57,0
Austrija	32,2	0,3	-19,8	79,9	0,8	-52,7	-60,0	-40,4
Portugalija	26,3	0,3	-40,0	9,0	0,1	-32,3	55,4	51,0
Rumunija	19,5	0,2	-33,9	14,7	0,1	-6,0	33,0	16,5
Slovakija	19,0	0,2	4,6	48,4	0,5	-40,2	-61,8	-41,6
Bulgarija	12,5	0,1	-15,1	10,8	0,1	-71,6	-42,2	9,7
Liuksemburgas	11,2	0,1	-52,2	3,3	0,0	-77,7	24,6	56,0
Slovenija	8,0	0,1	37,2	45,4	0,4	-18,0	-80,0	-68,7
Graikija	7,8	0,1	-11,8	7,1	0,1	-1,7	12,4	7,1
NVS	1961,9	20,8	-31,1	3452,9	33,0	-40,7	-32,0	-25,1
Rusija	1111,6	11,8	-41,4	3169,8	30,3	-38,3	-44,0	-46,1
Baltarusija	419,1	4,4	5,8	147,7	1,4	-56,0	10,8	49,8
Ukraina	217,4	2,3	-40,1	81,6	0,8	-66,9	21,5	47,4
Kazachstanas	136,1	1,4	24,7	36,9	0,4	-38,7	31,2	59,0
Kitos valstybės	1252,1	13,3	-32,4	958,5	9,2	-34,2	14,5	15,8
JAV	339,9	3,6	-49,4	142,7	1,4	-46,3	45,4	43,0
Norvegija	290,6	3,1	-1,4	66,8	0,6	15,5	68,6	64,1
Indija	124,4	1,3	16,5 k.	20,1	0,2	9,3	-39,8	73,4
Kinija	15,9	0,2	-17,8	338,0	3,2	-23,3	-91,2	-90,6

* Užsienio prekybos su atitinkama šalimi apyvartos dalis; importo vertė perskaiciuota f.o.b. kainomis.

Skelbiant, dauginant ar platinant bet kokią šios apžvalgos informaciją, nuoroda į SEB banką būtina.

© SEB bankas, 2009

Tiražas 700 egz.

Leidykla TEV, Akademijos g. 4, LT-08412 Vilnius

Spausdino UAB „Petro ofsetas“, Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius

SEB bankas siūlo šiuos analitinius ir informacinius nemokamus leidinius, kuriuos galima rasti ir užsiprenumeruoti interneto tinklalapyje www.seb.lt:

Makroekonomikos leidiniai	
<i>Lietuvos makroekonomikos apžvalga</i>	Ketvirtinis leidinys, kuriame analizuojamos Lietuvos ekonominės ir politinės aplinkos tendencijos bei pateikiamos pagrindinių makroekonomikos rodiklių prognozės.
<i>Rytinės naujienos</i>	Lietuvos ekonomikos naujienos ir naujausi ekonomikos rodikliai kiekvieną darbo dieną.
<i>„Makrokomentaras“</i>	Nereguliarus komentaras aktualia ekonomikos arba politikos tema.
<i>Eastern European Outlook</i>	Biannual economic review and forecasts for CEE countries: Russia, Ukraine, Estonia, Latvia, Lithuania and Poland.

Leidiniai apie finansų rinkas	
<i>Rinkos naujienos</i>	Svarbiausių pasaulio valiutų, pinigų ir kapitalo rinkų pokyčiai ir naujienos kiekvieną darbo dieną.
<i>Rytinė akcijų rinkų apžvalga</i>	Baltijos šalių ir pasaulio akcijų rinkų apžvalga kiekvieną darbo dieną.
<i>Ekonominių rodiklių kalendorius</i>	Skelbiami svarbiausi kitos savaitės makroekonomikos rodikliai didžiausiose pasaulio valstybėse, jų prognozės ir naujausi duomenys.
<i>Obligacijų emitentų apžvalga</i>	Įmonių, išleidusių obligacijų emisiją, rezultatų komentarai ir kredito reitingai.

Leidiniai apie investicinius produktus	
<i>Investicinių ir pensijų fondų apžvalga</i>	Ketvirtinis leidinys, kuriame pateikiama <i>SEB investicijų valdymo</i> valdomų ir platinamų investicinių bei pensijų fondų veiklos apžvalgos, fondų valdytojų komentarai, pasaulio rinkų apžvalga.
<i>Investicinių fondų mėnesio rinkos apžvalga</i>	<i>SEB investicijų valdymo</i> valdomų ir platinamų investicinių fondų rezultatai ir rinkų apžvalga.
<i>Pensijų fondų mėnesio rinkos apžvalga</i>	<i>SEB investicijų valdymo</i> valdomų pensijų fondų rezultatai ir rinkų apžvalga.